

School en kerk verbinden

een perspectief voor Katholiek onderwijs

Eindrapport van de onafhankelijke verkenningcommissie ingesteld door de
Nederlandse Bisschoppenconferentie en de Nederlandse Katholieke Schoolraad

Utrecht/Den Haag, 3 juli 2010

School en kerk verbinden

Contactgegevens:

Secretariaat R.-K. Kerk
Postbus 13049
3572 AP Utrecht
www.rkkerk.nl

Nederlandse Katholieke Schoolraad
Postbus 82068
2508 EB Den Haag
www.nksr.nl

Woord vooraf

De Commissie Verkenning Katholiek Onderwijs legt in het voorliggende rapport een aantal voorstellen neer die, gegeven de situatie waarin het Nederlandse katholieke onderwijs zich bevindt, kunnen bijdragen aan een meer vitale invulling van de identiteit van katholieke scholen in Nederland. De commissie doet dat in de overtuiging dat de katholieke traditie een belangrijke bijdrage kan leveren aan de vorming van jonge mensen, ook in onze tijd. De wijze waarop dat gebeurt vraagt evenwel om een nieuwe benadering, die minder formeel en bestuurlijk en meer inhoudelijk en inspirerend is vormgegeven.

De commissie heeft haar bevindingen en aanbevelingen geformuleerd als slot van een traject waarin met veel betrokken en deskundige gesprekspartners is gesproken. Zij is hen veel dank verschuldigd. Dat geldt ook haar opdrachtgevers: de Nederlandse Bisschoppenconferentie en de Nederlandse Katholieke Schoolraad. Verder heeft zij geconstateerd dat er behoefte bestaat om aan de invulling en betekenis van de katholieke identiteit met nieuw elan te werken.

De commissie hoopt dat met de door haar gedane voorstellen hiervoor een nieuwe en werkbare werkwijze in gang te zetten. Het katholieke onderwijs heeft in Nederland grote verdiensten en levert nog altijd een belangrijke bijdrage aan de vorming van jonge mensen tot verantwoordelijke personen. Het belang daarvan is vandaag niet minder groot dan vroeger. Wel is het duidelijk, dat dit vraagt om nieuw engagement en een manier van werken die recht doet aan de sterk veranderende omstandigheden, waarin aan die missie gestalte moet worden gegeven. De commissie roept de opdrachtgevers op om in die geest en volgens de lijnen die de commissie daartoe heeft ontwikkeld actief met dat engagement aan de slag te gaan. De commissie realiseert zich ten volle dat dit geen eenvoudige opgave is, zeker in een tijd dat het katholiek onderwijs door praktijken van seksueel misbruik in het verleden een negatieve pers krijgt. Zij hoopt dat de huidige publiciteit niet doet vergeten, hoezeer de inzet van velen in dat onderwijs beslissend heeft bijgedragen aan de vorming en emancipatie van een belangrijk deel van de Nederlandse bevolking.

De commissie dankt de opdrachtgevers voor het gegeven vertrouwen en hun aandeel in het organiseren van een goede ondersteuning. In het bijzonder dankt de commissie de heren dr. Jan van Oers en drs. Diederik Wienen voor hun grote inzet en organisatievermogen. De commissie herdenkt met groot respect dr. Hans van den Bosch, een zeer gewaardeerd lid van onze commissie die in 2009 plotseling overleed.

Prof. dr. W.B.H.J. van de Donk, voorzitter

Prof.dr. E.J.J.M. Kimman SJ, secretaris

Dr. J.J.G. van den Bosch († 2009)

Drs. J.A.M. Buijs

Mr. F. van den Heuvel

Mr. dr. P.W.A. Huisman

L.C.J. Oomen

J. Schellings

Mw. drs. A. Wachter - Van Veen

Dr. H.P.J. Witte

Inleiding

Wat heeft de commissie tot nu toe gedaan?

De Commissie Verkenning Katholiek Onderwijs, ingesteld op 9 december 2006, kreeg van de Nederlandse Bisschoppenconferentie en de Nederlandse Katholieke Schoolraad (NKS) de opdracht een nieuwe bestuurlijke configuratie te verkennen tussen kerk(gemeenschap) en katholiek onderwijs. De commissie werd gevraagd met het oog op de toekomst een advies uit te brengen op hoofdlijnen, zowel inhoudelijk als formeel juridisch, over de inrichting van die bestuurlijke verhoudingen met inbegrip van de daarbij behorende verantwoordelijkheden en financiële relaties.

Op 9 juni 2007 bracht de commissie een tussenrapportage uit die bedoeld was als een discussienotitie. De commissie stelde vast dat in het kader van de verhouding katholieke school en kerk vragen over identiteit zich vooral afspelen in het formele taalspel van de juridische erkenning en dat dit taalspel onvoldoende kansen biedt voor inspirerende verbindingen tussen school en kerkgemeenschap. Hoewel de commissie het belang van juridische verhoudingen erkende, achtte zij deze niet voldoende en deed zij daarom een voorstel voor een andere benadering. Zij stelde voor om de school meer dan voorheen het aangrijpingspunt te laten zijn om betekenisvol over katholieke identiteit te spreken. In de kern krijgt de katholieke identiteit vorm op school, het schoolbestuur en de plaatselijke bisschop hebben een verantwoordelijkheid in het bevorderen en waarborgen van wat daar gebeurt. De commissie pleitte voor samenwerking, wederkerigheid en dialoog; school en kerk zijn daarin partners en het werken aan de katholieke identiteit is dan een integraal onderdeel van het kwaliteitsbeleid van een school. In plaats van een voornamelijk juridische erkenning stelde de commissie voor een proces van 'bekenning' om zo te komen tot katholiek geëngageerde scholen. De commissie stelde bovendien vast dat een dergelijk proces in verschillende delen van het land en op verschillende scholen een eigen benadering verdiende: de situatie die de commissie aantrof liep nogal uiteen, hier en daar prima praktijken, elders een situatie waar welhaast opnieuw moest worden begonnen.

Op landelijk niveau stelde de commissie een nieuw platform voor waarin landelijke partijen en geledingen gericht op het algemeen welzijn van katholiek onderwijs, zich zouden verenigen. De huidige NKS, die zich voornamelijk bezig houdt met goedkeuringen van statuten en statutenwijzigingen, zou daartoe moeten worden omgevormd tot een gezamenlijk gedragen Huis van het Katholiek Onderwijs. De commissie bedoelde met dat Huis een virtueel huis dat uit vele kamers zou bestaan en dat op subsidiaire wijze de katholieke identiteit aan de basis zou ondersteunen, onder meer in het uitwerken van raamleerplannen en het bevorderen van de dialoog tussen bisdom en scholen. Een consequentie van deze aanpak zou zijn dat nu soms te zeer met elkaar concurrerende instituten bondgenoten van elkaar zouden worden in een gedeelde zorg voor de katholieke identiteit.

Op basis van de discussies en commentaren die het document uitlokte, organiseerde de commissie een serie ontmoetingen in verschillende delen van het land. Ook kreeg zij van uiteenlopende geledingen binnen het katholiek onderwijs de nodige schriftelijke bijdragen. Na de tussenrapportage bood de commissie in het daaropvolgend jaar, 2 juni 2008, haar opdrachtgevers een brief aan (zie bijlage), waarin zij verslag deed van haar voortgezette werkzaamheden en met aanbevelingen kwam voor verdere activiteiten die nodig waren om haar werk af te ronden. Naar aanleiding van een door haar belegde conferentie in Soeterbeeck (4 april 2008) constateerde zij dat het schortte aan vertrouwen tussen vertegenwoordigers van de kerk en de organisaties van het katholiek onderwijs om zinvol over fundamentele veranderingen te spreken. Ook de onderlinge verstandhouding tussen de organisaties bemoeilijkte dit. De besprekingen kregen geen echte kans vanwege een cultuur van onderling wantrouwen waarin verschillen van opvatting onoverbrugbaar leken te worden; de onderlinge irritaties en misverstanden stonden een goede dialoog in de weg.

Op de hierboven genoemde regionale ontmoetingen trof de commissie iets heel anders aan. Vooral op het niveau van scholen bleek daar opvallende interesse en creativiteit aanwezig te zijn om mede vanuit de katholieke identiteit de pedagogische opdracht van de school (opnieuw) te doordenken en in praktijk te brengen. In haar brief stelde de commissie voor om haar aanvankelijke ideeën voor een andere bestuurlijke vormgeving aan te houden en om eerst aan een verdergaande inhoudelijke verkenning en verdieping te gaan werken tussen vertegenwoordigers van de kerk en het katholiek onderwijs. De brief was dan ook geen tussenrapportage, maar veel meer een geheel van aanbevelingen voor het verdere proces. Concreet betekende dit dat de commissie een serie Soeterbeeckconferenties voorstelde waar de lidorganisaties met elkaar in gesprek konden gaan rond inhoudelijke thema's.

Op een belangrijk onderdeel uit deze brief moet hier nog worden gewezen. Het betreft het zogenaamde *acquis*, als de resultante van de genoemde Soeterbeeckconferentie, dat als een *common ground* diende voor de voorgestelde gesprekken. In het *acquis* valt te lezen dat een voortgezet gesprek tussen kerk en katholieke school een gezamenlijke wens is om onderwijs en geloof op elkaar te betrekken. De katholieke school beschikt over diverse bronnen van inspiratie, zoals de basisoriëntaties van het christelijk geloof, de katholieke sociale leer en het besef van de waarde van katholiciteit. Het wordt als waardevol gezien dat er met een zekere regelmaat een dialoog over het schoolplan plaatsvindt waarbij naast schoolleiding, bestuur en team ook anderen betrokken zijn. De kerk kan van de katholieke school een aantal zaken vragen, zoals: overdracht van kennis omtrent het christelijk geloof, katholieke tradities en cultuur; aandacht voor de ontwikkeling van een levensbeschouwelijke habitus en de realisatie van een aanbod op het terrein van christelijk geloof en katholieke traditie voor leerlingen (en ouders) die daar om vragen. De kerk dient zich daadwerkelijk te engageren met de school door het bieden van momenten van inspiratie. Een nieuwe vormgeving van de verhouding tussen school en kerk vraagt niet alleen om een wederzijds engagement maar ook om een horizontale verantwoording.

In 2009 en 2010 werden er vier Soeterbeeckconferenties georganiseerd. De deelnemers aan de eerste conferentie (mei 2009) verkenden aan de hand van een startnotitie en enkele beelden uit de documentaire: 'Kiezen en delen: de kracht van katholiek onderwijs' vragen als: Waar staan we? Waar willen we het met elkaar over hebben? en: Hoe gaan we aan de slag? Dit overleg resulteerde in een aantal voorstellen voor de volgende conferenties. Op de tweede conferentie (oktober 2009) vond er een reflectie plaats over de maatschappelijke context waarin het onderwijs in Nederland en dus ook het katholiek onderwijs zich bevinden. Daarnaast bogen de aanwezigen zich over een aantal basisteksten omtrent katholiek onderwijs. De derde conferentie (december 2009) stond voor een belangrijk deel in het teken van enkele 'pijnlijke' dossiers in de relatie tussen kerk en onderwijs. De 'grondslagentekst' voor het voortgezet onderwijs werd op exemplarische wijze besproken. Tot slot konden vertegenwoordigers van kerk en katholieke onderwijsorganisaties tijdens de vierde conferentie (februari 2010) in afzonderlijke gesprekken met leden van de commissie hun standpunt naar voren brengen over de contouren van het eindrapport. Het betrof de niveaus van verbondenheid tussen kerk en school die de commissie hun van te voren had voorgelegd. Tijdens de eerste twee conferenties werden er per bijeenkomst steeds een of twee casussen gepresenteerd over katholiek onderwijs in een streek of stad ergens in Nederland. Op de derde conferentie presenteerden docenten godsdienst/levensbeschouwing een tweetal casussen over hun vak. De casussen bleken keer op keer een aantrekkelijke input te vormen voor een debat tussen de deelnemers aan een conferentie. Aan de uitvoering van de beschreven activiteiten heeft de commissie bouwstenen ontleend, zowel inhoudelijke als formeel juridische, die zij nodig had voor het uitbrengen van haar advies over de nieuwe bestuurlijke inrichting tussen kerk en katholiek onderwijs.

Het rapport dat nu voor u ligt, is daar de uitwerking van en is tevens het eindrapport dat de commissie aanbiedt aan haar twee opdrachtgevers: de Bisschoppenconferentie en de NKSR. De opbouw van het rapport is als volgt. Na de inleiding wordt in hoofdstuk 1 op een aantal vanuit de opdracht van de commissie relevante punten de bestuurlijke en culturele situatie geanalyseerd waarin beide 'hoofdrolspeleers', kerk en katholiek onderwijs, zich op dit moment bevinden. Deze analyse vormt in hoofdstuk 2 de achtergrond waartegen een vijftal uitgangspunten wordt geformuleerd die van betekenis zijn voor een inspirerende verbinding tussen kerk en katholiek onderwijs. Tevens wordt in dit hoofdstuk stilgestaan bij het gezamenlijk belang dat beide partners bij deze verbinding hebben. De samenwerking die voortkomt uit deze verbinding is het centrale onderwerp in hoofdstuk 3. Het zwaartepunt ligt daarbij op schoolniveau met een vervolg op zowel diocesaan (regionaal) als interdiocesaan (landelijk) niveau. De samenwerking op schoolniveau wordt toegelicht met behulp van het lemniscaatmodel. Hoofdstuk 4 geeft aan de samenwerking op de drie niveaus een structurele bedding door daarvoor formele aanknopingspunten te bieden vanuit wet- en regelgeving. De nieuwe opzet brengt ook financiële consequenties met zich mee, hoofdstuk 5 geeft een voorstel daartoe en stelt dat betrokkenen op elk niveau daarvoor zelf de verantwoordelijkheid dragen. Als laatste wordt in hoofdstuk 6 een implementatieagenda geschetst voor alle partijen om het advies van dit rapport ook werkelijkheid te laten worden.

Bestuurlijke context

De Nederlandse Katholieke Schoolraad (NKSr) is vele jaren als koepelorganisatie een invloedrijke speler geweest in het Nederlandse onderwijs. Hij stond bekend om zijn hoogwaardige bijdragen aan het onderwijsdebat. Door de diocesane bisschoppen werd de raad gemandateerd om scholen als 'katholiek' te erkennen. Voorts had de raad de opdracht zorg te dragen voor het algemene belang van het katholiek onderwijs en van dat van het onderwijs in het algemeen. Het zogenaamde Schevenings Beraad (1993 - 1994) markeert het einde van deze periode. Vanaf toen verliep het landelijke onderwijsoverleg niet meer langs denominatieve lijnen. Onder meer de besturenorganisaties namen toen coördinerende taken in de sfeer van beheer, planning en centrale afspraken van de raad (NKSr) over. De besturenorganisaties hebben onlangs deze taken af moeten staan aan centrale instanties zoals de VO- en PO-raad.

De beide katholieke besturenorganisaties beschouwen de ontwikkeling van de katholieke identiteit, de uiteindelijke legitimatiegrond van hun bestaan, als een kerntaak. Op dit gebied hebben zij al veel werk verzet, met name in het opnieuw doordenken, verwoorden en aan de praktijk toetsen van wat een katholieke identiteit in het huidige onderwijs kan betekenen.¹ Het gevolg van de geschetste ontwikkeling is wel dat de werkzaamheden van de NKSr rond katholieke identiteit uiteindelijk tot een minimum zijn gereduceerd. Feitelijk rest de raad alleen nog de erkenningstaak.

Voor de besturenorganisaties geldt dat het voor hen niet in alle opzichten pais en vree is. Zo is hun dekkingsgraad onder de katholieke schoolbesturen aan het afkalven, mede onder invloed van de PO- en VO-raad. Leden haken bijvoorbeeld af wegens (dubbele) contributiedruk en/of hebben genoeg van een gedwongen winkelnering bij een landelijke organisatie. In de (nabije) toekomst zal deze ontwikkeling nog meer aanleiding geven tot vragen over hun representativiteit.

Daarnaast overschaduwden binnen de NKSr de diverse (deel)belangen van de lidorganisaties een open en constructieve dialoog. Een aantal lidorganisaties spreekt van een machtsongelijkheid binnen de NKSr; de besturenorganisaties nemen volgens hen een te dominante positie in. Men heeft de indruk dat de besturenorganisaties vanuit het adagium 'Wie betaalt, bepaalt' de verhoudingen binnen de NKSr naar hun hand trachten te zetten. Hierover bestaat onvrede bij diverse lidorganisaties, in hun ogen zijn de te innen contributies niet het geld van de besturen en dus ook niet van de besturenorganisaties maar van de overheid of beter nog van de samenleving. Het gaat om gelden die bedoeld zijn om kwalitatief goed onderwijs te realiseren. Verschillende

¹ Vgl. hier bijvoorbeeld de reeks studies van de KBVO *Katholieke scholen: het vertrouwen waard* en van de KBO rond *Bestuur en Beleid*. Daarnaast kan hier ook gewezen worden op het IKO met de studies verschenen in de *IKO-reeks*.

lidorganisaties zijn van mening dat er een landelijk platform moet zijn voor het katholiek onderwijs dat kan bogen op een breed draagvlak, met inbegrip van de kerk. Zij zijn echter alleen bereid daaraan mee te werken als gelijkwaardige partners. Overigens mag wel opgemerkt worden dat het ledenbestand van de (katholieke) vak- en lerarenorganisaties vergrijst. Indien de vergrijzing doorzet zat dat hun toekomstige positie en hun vitaliteit aantasten.

Ook bij de kerk hebben zich de afgelopen decennia veranderingen voltrokken. De parochies worden door het priestertekort en het teruglopende kerkbezoek in hoog tempo gereorganiseerd. 'De parochie' is als gevolg van kerksluitingen en herindeling uit de dorpen en woonwijken aan het verdwijnen. Dit heeft nog niet te overziene consequenties voor de betrokkenheid van gelovigen en vrijwilligers bij kerk en kerkelijk opbouwwerk. Schaalvergroting brengt, zoals ook elders in de samenleving, professionalisering van bestuur en geringere betrokkenheid van het grondvlak met zich mee. De vraag is dan ook hoe straks school en parochie gesprekspartners van elkaar kunnen worden of blijven. Wie vertegenwoordigen straks nog de kerk in dit lokale overleg?

Daarnaast is er sprake van een zekere mismatch tussen kerk en onderwijs. Kerkelijke leiders voelen zich vaak miskend en niet gesteund door degenen die de verantwoordelijkheid dragen voor het georganiseerd katholiek onderwijs. Zij ervaren een gebrek aan erkenning met betrekking tot de opvattingen die zij huldigen over katholiek onderwijs. Omgekeerd voelen functionarissen uit het onderwijs zich gemakkelijk door de kerk voor het blok gezet, wanneer de bisschoppen (met een beroep op hun kerkelijke opdracht) op bepaalde punten, zoals het godsdienstonderwijs, eisen stellen, die vooral betrekking hebben op de plaats van het christelijk geloof en de katholieke traditie in het vak. De kerk treedt dan, naar het oordeel van betrokkenen uit het onderwijs, (te) bevoogdend op en heeft te weinig oog voor de maatschappelijke context waarbinnen de scholen functioneren. De legitimatie van de kerkelijke leiding overtuigt de betrokkenen te weinig en de leiding van de kerk slaagt er onvoldoende in de plausibiliteit van haar boodschap voor het voetlicht te brengen.

Door de gewijzigde maatschappelijke verhoudingen botsen er eigenlijk twee culturen op elkaar. De onderwijswereld met haar ambtelijke en procedurele overlegcultuur botst met een kerkelijke cultuur die gebaseerd is op hiërarchie en de persoon van de bisschop en niet zozeer op een forum van verantwoording. De eerste past bij een breder maatschappelijk klimaat dat streeft naar transparantie en dat mediagevoelig is; de tweede is meer gesloten en minder doorzichtig. De twee culturen zijn er debet aan dat de processen tussen de wereld van het onderwijs en de kerk vaak op een stroperige manier verlopen en gepaard gaan met wantrouwen jegens elkaar.

De katholieke kerk in Nederland kampt met een fors imagoprobleem.² De koers die de kerk op een aantal gebieden in de ogen van velen vaart, resulteert in wantrouwen naar lokale bisschoppen en hun vertegenwoordigers (bisschoppelijk gedelegeerden). Hierdoor scheppen scholen vaak liever een afstand tot de kerk dan dat zij toenadering zoeken. Scholen en besturen willen baas in eigen huis zijn. Door de overmaat van regelgeving vanuit het departement te Den Haag willen ze graag op niet-gereguleerde terreinen zelf verantwoordelijk zijn: dat is de schoolcultuur, de identiteit en de viering van christelijke feestdagen. Katholieke scholen zien zichzelf doorgaans niet meer als maatschappelijke instituten die het christelijk geloof en de katholieke traditie dienen door te geven.

Het doorgeven van de traditie en het voeden van de religiositeit bij leerlingen is immers geen eenvoudige zaak meer, want in de afgelopen halve eeuw is er op religieus terrein in Nederland veel veranderd. Religiositeit valt niet samen met kerkelijkheid. Religiositeit is pluriform, meer individueel geworden, een patchwork van waarden, meer leefstijl dan doctrine. De verschillen binnen de scholen zijn tegenwoordig doorgaans groter dan die tussen de scholen. In het bredere verband van het bijzonder onderwijs geldt dit wellicht alleen niet voor de orthodox-protestantse scholen. De meeste scholen echter, ze het ook de katholieke scholen, zijn getroffen door een verregaande secularisatie. Sommigen spreken overigens liever over transformatie van religie dan over secularisatie, waarmee zij willen aangeven dat religie als fenomeen aan het veranderen is en mensen niet per se minder religieus behoeven te zijn dan vroeger. Een kerkgebonden zingeving verdwijnt wel steeds meer achter de horizon en daarvoor in de plaats lijkt een meer ongebonden spiritualiteit te komen die we kunnen aanduiden als leefstijl.

Ook de katholieke gemeenschap is van een dominant aanwezige, gemakkelijk herkenbare groep veranderd in een levensbeschouwelijk weinig geprofileerde minderheid. Globaal is de kerk nog wel aanwezig omdat er een herkenbaar centrum met een hoofd in Rome is, maar een plaatselijke bisschop is voor velen in het katholiek onderwijs een onbekende. Men staat gemakkelijker open voor een aansprekende religieuze viering in een kerkgebouw van de plaatselijke geloofsgemeenschap dan voor de kerkelijke leiding en de katholieke traditie.

Onderwijsinstellingen die 'iets' hebben met de katholieke kerk, zoeken vanuit de diversiteit naar een verband. Waar de katholieke scholen vroeger verzuilde instituties waren die functioneerden binnen en ten behoeve van de zuil, zijn zij thans instituties ten dienste van bewoners uit de buurt. In plaats van exclusief een voorziening voor katholieken te zijn, worden zij veelal gekozen op grond van kwaliteit en nabijheid. De vraag die naar aanleiding hiervan kan worden gesteld is die naar de

² In dit verband is ook de recente aandacht in Nederland voor schandalen rondom seksueel misbruik van jonge mensen (met name in aan het katholiek onderwijs gerelateerde internaten) te noemen. Hoewel deze schandalen het publieke beeld van de kerk hebben aangetast, houdt dit niet in dat daarmee de grote betekenis van de kerk en de vele congregaties voor het Nederlandse onderwijs ter discussie hoeft te staan.

doelgroep. Op wie richt het katholiek onderwijs zich? Is dat een kleine katholieke elite of een brede laag van de bevolking? Het katholiek onderwijs heeft uitdrukkelijk een voorkeur voor het laatste. Men voelt niets voor een scenario waarin gekozen wordt voor 'een heilige rest'.

Een derde van de leerlingen in Nederland bezoekt katholieke scholen. Ongeveer een kwart van de bevolking van ons land is officieel geregistreerd als katholiek. Dat wil echter niet zeggen dat leerlingen uit (oorspronkelijk) katholieke families allemaal te vinden zijn op katholieke scholen. De realiteit is diffuser en werpt dan ook in een aantal gevallen de vraag op naar wie nu nog de dragers van een katholieke school zijn. Op katholieke scholen zijn ook veel kinderen van andere confessies en kinderen die zijn opgegroeid buiten religieuze tradities. Katholieke scholen zijn daarom feitelijk steeds meer multireligieuze scholen geworden. Dat geldt niet alleen voor de leerlingenpopulatie maar ook voor de leraren, leraressen en de bestuurders. Niet weinigen zijn 'van huis uit katholiek' maar hebben een geringe kennis van het christelijk geloof en de katholieke traditie. Er is vaak sprake van onbekendheid, soms ook van onverschilligheid, of ook van een combinatie van beide. Op veel scholen is, nog afgezien van de waardering, de kennis van de katholieke traditie nauwelijks nog aanwezig. Een dergelijke lacune kan in de samenwerking tussen school en kerk gemakkelijk tot allerlei misverstanden aanleiding geven.

Het vertrekpunt bij de godsdienstige en levensbeschouwelijke vorming, ook in het vak godsdienst/levensbeschouwing, is veelal de persoon van de zich ontwikkelende jonge mens. De vragen en de zoektocht naar zin van de leerlingen vormen in de lessen doorgaans het uitgangspunt. In de lespraktijk wordt gewerkt met vagere begrippen als 'spiritualiteit' en 'levensbeschouwing'. De pleitbezorgers van deze aanpak denken dat er toch altijd voldoende jonge mensen binnen de lessen godsdienst/levensbeschouwing zo uitgedaagd worden om betekenis aan religie te ontleen. De opdracht van het vak in het voortgezet onderwijs wordt afgeleid van de pedagogische opdracht van de school en wordt omschreven als het recht dat elke leerling heeft op (systematische) aandacht voor het transcendente. De commissie vraagt zich hierbij af of het genoemde vertrekpunt van de zich ontwikkelende jonge mens in het licht van de aard en opdracht van een katholieke school wel toereikend is. Welke plaats hebben het christelijk geloof en de katholieke traditie als zodanig bij de opzet en aanpak van het vak? Bovendien lijkt het, de praktijk op katholieke scholen in ogenschouw nemend, gerechtvaardigd te vragen naar de resultaten van het levensbeschouwelijk onderwijs.

De veranderingen in de samenstelling van de leerlingenpopulatie hebben het karakter van de school ook op een ander punt veranderd. Juist op school kunnen kinderen op indringende wijze in aanraking komen met kinderen en leraren uit een andere cultuur. Dit feit dwingt de school niet alleen het gegeven van pluraliteit te aanvaarden maar er ook op een passende manier mee om te gaan.

Uit deze analyse en uit vele gesprekken trekt de commissie een aantal conclusies:

- Katholieke scholen laten zien dat zij kwalitatief hoogstaand onderwijs verzorgen. Op regionale bijeenkomsten bijvoorbeeld is de commissie ook veel talent en vindingrijkdom tegengekomen als het erom gaat inhoud en vorm te geven aan katholieke identiteit;
- Georganiseerd katholiek onderwijs en kerk willen elkaar niet loslaten. Men wil de relatie eerder vitaliseren en in de eigen tijd betekenisvol doen zijn. Wat veel organisaties echter niet willen is op dezelfde voet verder gaan. De verhoudingen zouden 'ont-krampt' moeten worden en vragen erkenning van de gewijzigde maatschappelijke context;
- Door een proces van centralisatie is de energie in de organisaties veelal naar boven gekropen; er is nu behoefte aan een beweging naar beneden, naar de basis;
- De meer monolithische (gesloten) cultuur van de kerk en de open (lossere) cultuur van het onderwijs zitten elkaar regelmatig danig in de weg. Er is de afgelopen generaties in het onderwijs een beweging geweest van de kerk af die in een bredere katholieke kring tot verbrokkeling van het besef van gemeenschap heeft geleid;
- De relatie kerk en school kent op dit moment verschillende modi: er zijn scholen die tegenover de kerk staan, of die los van de kerk zijn komen te staan, daarnaast zijn er ook scholen die zich verbonden voelen met de kerk. Die modi doen zich tegelijkertijd voor, wat in de praktijk leidt tot een ongelijktijdigheid in relatievormen.

Hoofdstuk 2 Uitgangspunten voor de verbinding tussen onderwijs en kerk

Gemeenschappelijke waarden

De commissie stelt vast dat er in de conferenties van Soeterbeeck in voldoende mate een *common ground* bleek te bestaan voor het (her)inrichten en voortzetten (of opnieuw ontwikkelen) van katholiek onderwijs.

Algemeen vertrekpunt

In onze tijd is katholiek onderwijs vooral te zien als een dienst, mede vanuit de katholieke geloofsgemeenschap gedragen, aan het onderwijs in zijn geheel en via dit onderwijs aan de Nederlandse samenleving. Om die dienst goed te vervullen is het een uitdaging geloof en onderwijs op elkaar te betrekken. Katholiek onderwijs en geloof horen bijeen. Daarom is een voortgaand gesprek tussen de kerk en de katholieke school gewenst. Een dergelijk gesprek veronderstelt een houding van dialoog. Dat wil zeggen een houding waarin de gesprekspartners elkaar positief aanspreken, tot zelfkritiek bereid en in staat zijn en het algemeen belang of *common good* op het oog hebben. Zij dragen samen verantwoordelijkheid voor het katholiek onderwijs, ieder conform de eigen rol.

Vijf ankerpunten en een zorg

1. Grondslag

De katholieke school vervult haar opdracht op grond van het gegeven dat zij staat in de geloofstraditie van de katholieke kerk. Daarmee staat zij in de traditie die God leert kennen als Schepper, Verlosser en Voltooiër van de mens. Als een God die zich bekommert om mensen omwille van hun heil en die hen uitnodigt tot gemeenschap met Hem. Zo heeft Hij zich aan Israël geopenbaard. Zo heeft Hij zich in Jezus Christus laten zien. Zo werkt Hij als Geest blijvend onder ons. In haar belijden, bidden, vieren en leven geeft de kerk als gemeenschap antwoord op dit genadig initiatief van God. Van daaruit levert de katholieke gemeenschap een bijdrage aan de opbouw van de samenleving, hoewel leden van de kerk soms ernstig in de fout gaan.

De Nederlandse bisschoppen hebben de basisoriëntaties van het christelijk geloof voor het katholiek onderwijs verwoord in hun nota *Beziëld en zelfbewust*.³ Die basisoriëntaties raken de kern van het geloven. Ze betreffen vragen als

³ Nederlandse Bisschoppenconferentie, *Beziëld en zelfbewust. Beleidsnota met het oog op een nieuwe dynamiek en een gedeelde visie in het katholiek onderwijs*, Utrecht: Secretariaat RKK, 2002, 22-31.

- wanneer, hoe en waarom wij God ter sprake brengen of dat juist niet doen;
- wat de menswording, het leven en de dood en verrijzenis van Jezus Christus te zeggen hebben;
- wanneer en waar wij bemerken dat het leven (de schepping, de ander, gemeenschap) een gave is.

De katholieke school koerst op deze grondslag in een context van educatie en pedagogie van jonge mensen.

2. Pedagogische opdracht

De katholieke school heeft een pedagogische opdracht die er in bestaat dat zij haar leerlingen kwalitatief goed onderwijs biedt (kennis en vaardigheden) en dat zij hen begeleidt op hun weg naar volwassenheid en een zelfstandige deelname aan de samenleving. Zij doet dat in goed overleg met de ouders in het besef dat dezen de eerstverantwoordelijken zijn voor de opvoeding van hun kinderen. De school laat zich bij het vervullen van haar opdracht leiden door een mensbeeld dat te karakteriseren is als relationeel en gericht op volledige ontplooiing van de mens. Relationeel wil zeggen dat de (jonge) mens een persoon is die in relatie staat tot zichzelf, anderen, de wereld en tot God. Volledigheid impliceert dat de gaven en kwaliteiten van jonge mensen zo breed mogelijk tot ontplooiing mogen komen, ook de morele en religieuze dimensie van het mens-zijn. Er wordt in dit verband wel gesproken over 'heel de mens'.⁴ Cruciaal in dat proces is de persoon van de leraar. De katholieke school laat zich bij het inhoud en vorm geven aan haar pedagogische opdracht leiden door de basisoriëntaties van het christelijk geloof en de katholieke traditie. Zij zal zich daarbij tevens bewust zijn van en rekening houden met de omstandigheden waarin zij katholieke school is.

Kennismaking met, inzicht en verdieping in de religieuze bronnen van de school zal mede doel en inhoud worden van vormingstrajecten voor betrokkenen in het katholiek onderwijs. Ook de geloofsgemeenschap, waarmee de katholieke school verbonden is, kan bepaalde zaken van de school vragen, zoals: (1) de overdracht van kennis omtrent het christelijk geloof en de katholieke traditie (cultuur); (2) de ontwikkeling van een levensbeschouwelijke habitus bij leerlingen en (3) een specifiek aanbod op het terrein van christelijk geloof en katholieke traditie voor ouders en leerlingen die dat wensen.

3. Gemeenschap

De katholieke school zoekt naar een 'wij', een betekenisvol 'wij' in plaats van een verzameling van 'ikken'. Zij doet dat niet alleen, maar in samenspraak met anderen. Zij is zelf gemeenschap in

⁴ Hier is met recht te verwijzen naar canon 795 van de Codex Iuris Canonici over de katholieke opvoeding: 'Daar echte opvoeding ten doel moet hebben de integrale vorming van de menselijk persoon, gericht op zijn uiteindelijk doel en tegelijk op het algemeen welzijn van de maatschappij, moeten kinderen en jongeren zó gevormd worden dat zij hun fysieke, morele en intellectuele gaven harmonisch kunnen ontwikkelen, een dieper verantwoordelijkheidsgevoel en een juist gebruiken van hun vrijheid verwerven en in staat gesteld worden aan het sociale leven actief deel te nemen.'

educatief perspectief. In principe staat de katholieke school open voor een ieder en wil zij een bijzonder oog hebben voor die jonge mensen die aan de buitenkant of de marge dreigen te raken als het om leren en ontwikkeling gaat. Het gaat haar steeds om kinderen, ongeacht hun herkomst, die zich moeten ontwikkelen in de richting van waardevolle mensen. Recht doen aan alle kinderen houdt in dat zij, terwijl zij voluit gaat voor haar eigen identiteit, ook de andersheid van de ander tot haar recht laat komen. De ander hoeft met andere woorden niet als wij te worden en wij hoeven niet als anderen te worden. Elke katholieke school zal een balans moeten vinden tussen haar eigenheid en openheid. Dat gebeurt steeds meer in een situatie waarin levensbeschouwelijke en religieuze pluraliteit onze samenleving kenmerkt, en waarin er een opdracht is te werken aan echte tolerantie. Dat is: het actief waarderen van verschil, en wel te onderscheiden van een slechts onverschillig omgaan met pluriformiteit.

Een bron van inspiratie is de waarde van katholiciteit. Dat wil onder meer wil zeggen dat de katholieke school deel uitmaakt van een groter geheel, de kerk. Zij weet zich verbonden met velen, door de tijd heen en van overal. Zij brengt dat naar vermogen in praktijk in de wijze waarop zij communiceert. Daarmee kan zij ook de eigen (Nederlandse) context relativeren.

4. Katholieke sociale leer

Katholiek onderwijs heeft toekomst als het zich verstaat als dienst aan de samenleving en het algemeen welzijn. Een bron van inspiratie is dan gelegen in de katholieke sociale leer. Belangrijke uitgangspunten daarvan zijn de waardigheid van de menselijke persoon en de gerichtheid op het gemeenschappelijk goede (*bonum commune*.) Subsidiariteit is een organisatieprincipe dat door deze leer wordt voorgestaan. Subsidiariteit houdt in dat bevoegdheden tot handelen daar in een organisatie worden neergelegd waar ze thuishoren en een 'hoger niveau' niet overneemt wat een 'lager niveau' kan aanpakken en uitvoeren. Op deze wijze wordt de betrokkenheid van allen bij het welzijn van het geheel gewaarborgd. Op grond van dit beginsel van subsidiariteit ligt het voor de hand dat schoolbestuur, schoolleiding, team en ouders de school 'dragen' en als schoolgemeenschap bijdragen aan de versterking van de plaatselijke geloofsgemeenschap. De gezamenlijke verantwoordelijkheid van alle betrokkenen voor bijvoorbeeld het schoolplan van de school krijgt meer kansen naarmate de betrokken partners bereid zijn tot zelfkritiek en tot dialoog met de lokale bisschop. De bisschop heeft hier als herder en leraar van de geloofsgemeenschap een eigen rol en verantwoordelijkheid.

5. Draggers en hoeders van identiteit

Een grote zorg van de katholieke school betreft de dragers van haar katholieke identiteit. Zij zijn van groot belang voor het behoud en de continuering ervan. Maar: waar zijn die dragers te vinden? Aan welke vorming hebben zij behoefte? Hoe binden we ze aan de katholieke school? Katholieke scholen kunnen hun identiteit onvoldoende waar maken als de groep van dragers te klein is.

Hoe draagkrachtig en authentiek is een leraar als het gaat om identiteit? Die van hemzelf en die van de school? Kan hij die in gesprek brengen met leerlingen, collega's, ouders? Welke taal en welke kennis heeft hij daarvoor nodig? Heel algemeen kunnen we zeggen dat een katholieke school niet zonder een bepaald *quotum* leraren⁵ kan met een duidelijke betrokkenheid op zingeving en geloof. Dat zijn leraren die de innerlijke groei van leerlingen zien en kunnen stimuleren, die niet verlegen zijn om religiositeit en geloven ter sprake te brengen en die vertrouwd zijn met de katholieke gemeenschap en het katholieke erfgoed. Naast leraren treden ook andere betrokkenen bij de school op als dragers van katholieke identiteit. Dat kan een schoolleider zijn, een bestuurder, maar ook een ouder en in bepaalde gevallen ook leerlingen zelf. En hoewel het vanzelfsprekend nodig is dat er onder die dragers ook katholieke gelovigen zijn, is het goed te zien dat ook anderen heel goed dragers van de katholieke identiteit zijn.

Gezamenlijk belang

De commissie stelt vast dat de katholieke school en de katholieke kerk niet alleen waarde hechten aan hun verbinding met elkaar, maar daarbij ook eigen aandachtspunten hebben.

Vanuit de school gezien

De katholieke school staat - in educatief perspectief - in de betekenisvolle gemeenschap, die de kerk is. De mate waarin zij zich dat bewust is en zich ertoe bekent, zal van school tot school verschillen. Alle geledingen, van bestuur, schoolleiding, leraren tot ouders en leerlingen, participeren in de ontwikkeling van de school en daarmee ook in de ontwikkeling van kwalitatief goed onderwijs.

In het onderwijs hecht men er aan de school te benaderen als een waardegemeenschap. Vanuit gedeelde waarden formuleert de school een vormingsconcept. In het onderwijs ontleen waarden uiteindelijk hun betekenis aan het doel van het onderwijs: de vorming van de leerling. In de praktijk van samenleving en onderwijs blijkt het echter nog niet zo eenvoudig een waardegemeenschap te vormen. Een waardegemeenschap veronderstelt dat de verschillende betrokkenen een aantal waarden ook inderdaad met elkaar delen en daarover met elkaar in gesprek gaan. Juist hier blijkt de meerwaarde van de verbinding van de katholieke school met de geloofsgemeenschap van de kerk. De katholieke traditie biedt de school bronnen die inspireren en waarden die richting wijzen. De kerk verleent de school een betekenisgevende bedding: in de zin van bron, traditie, oriëntatie, kortom als partner van haar pedagogisch project. De verbondenheid met de katholieke geloofsgemeenschap bevestigt en versterkt bovendien haar levensbeschouwelijke legitimatie. De

⁵ Ervaring in Delft (Stanislascollege) wijst op een minimum van ongeveer 20% naast een 30% die op basis van een globaal sympathiserende houding inzetbaar is bij activiteiten.

katholieke school, op alle niveaus waarop zij wordt mogelijk gemaakt, heeft dus belang bij een goede relatie met de katholieke kerk.

Vanuit de kerk gezien

De kerk leeft uit de overtuiging dat God uit liefde de mensen wil ontmoeten en hen uitnodigt tot gemeenschap met Hem. In het geloof dat de Schepper zich aan de mensen te kennen heeft gegeven en met hen in contact treedt met het oog op verlossing en voltooiing - in de persoon van Jezus Christus als uniek hoogtepunt - weet de kerk zich gezonden. Kerkelijke documenten situeren katholiek onderwijs in deze missionaire en pastorale zending. Deze gedachte bedoelt niet het onderwijs zijn eigen opdracht te ontnemen. Juist in de vervulling van zijn educatieve en pedagogische taak geeft het vorm aan deze zending. De kerk heeft er vanuit haar eigen opdracht aandacht voor dat een katholieke school een cultuur schept, geïnspireerd door de Geest van vrijheid en liefde, om de opgroeiende jeugd bij de ontwikkeling van de eigen persoon richting te laten zien en in het godsdienstonderwijs en pastoraat bij te staan. Zij heeft belang bij een goede relatie met het katholiek onderwijs op alle niveaus van het kerkelijk leven.

In het pedagogische handelen op katholieke scholen doen zich meer dan eens, vaak ook zonder woorden, momenten voor waarop jonge mensen in contact kunnen komen met de geloofstraditie en de waarden die uit die traditie voortkomen en die onze samenleving mede vorm gaven. Via de school kunnen de leerlingen op een bij het onderwijs passende wijze in het bijzonder met de persoon en het evangelie van Jezus Christus in aanraking komen. Zo kan de kerk in het katholiek onderwijs de samenleving van dienst zijn. Een samenleving die jonge mensen nu reeds op hun manier mede vorm geven en waarvan zij later mede de dragers zijn.

In het beleid van de katholieke kerk wordt ook met regelmaat gewezen op het maatschappelijk belang van katholieke scholen. Paus Johannes Paulus II deed dat in zijn toespraak tot de Nederlandse bisschoppen bij hun *Ad Limina*-bezoek van 2004 met deze woorden: 'Ik nodig het katholiek onderwijs uit om de eigen identiteit te handhaven en te versterken, door dit in overeenstemming te brengen met de steeds nieuwe eisen van de opvoeding binnen een pluralistische samenleving, met respect voor de anderen, maar zonder te verzaken aan dat wat haar oorspronkelijke rijkdom uitmaakt.'⁶

En paus Benedictus XVI herinnerde eraan toen hij op 2 oktober 2009 sprak tot de nieuwe ambassadeur bij de Heilige Stoel, mevrouw Barones van Lynden - Leyten. Confessionele scholen, zo zei hij, krijgen terecht ondersteuning van de staat, 'aangezien dergelijke instituties ertoe geroepen zijn om een bijdrage van betekenis te leveren aan wederzijds begrip en aan sociale cohesie, doordat zij waarden doorgeven die geworteld zijn in een transcendente visie betreffende de menselijke waardigheid'.⁷

⁶ Kerkelijke documentatie, jg. 2004, blz. 32.

⁷ Kerkelijke documentatie, jg. 2009, blz. 25.

Hoofdstuk 3 Naar een nieuwe, betekenisvolle relatie

De school

Zolang er katholieke scholen bestaan, zijn scholen op zoek naar nieuwe wegen om inhoud te geven aan hun katholieke identiteit. In die zoektocht wordt ook telkens opnieuw de vraag gesteld: 'Welke rol speelt de band met de geloofsgemeenschap daarbij?' Op parochieel niveau kunnen we dan vaststellen dat er sprake is van een enorme variëteit. Er zijn situaties in het primair onderwijs waarin er een vanzelfsprekende band met de parochie is. Op andere plaatsen worden oude relaties ter discussie gesteld of is de band met de parochiegemeenschap verdwenen dan wel bestaat zij alleen uit informatie-uitwisseling. Voor het voortgezet onderwijs is er sprake van een andere situatie. Het voortgezet onderwijs kent op parochieel niveau weinig contacten. In deze sector zijn andersoortige ontwikkelingen waar te nemen. Op het niveau van colleges van bestuur, directies en plaatselijke bisschoppen (bijvoorbeeld in Noord- en Zuid-Holland) ontwikkelen zich contacten. De commissie stelt vast dat er grote verschillen in Nederland waar te nemen zijn als het gaat om de invulling van de relatie katholiek onderwijs - geloofsgemeenschap.

De traditionele en gesloten driehoek van gezin, school en kerk, waarbinnen kinderen worden opgevoed met vaste geloofszekerheden en uniforme waarden en normen, bestaat niet meer. Katholieke scholen zijn 'open' scholen (geworden). Kinderen vanuit allerlei geloofsovertuigingen en niet-religieuze tradities bezoeken de scholen. Veel kinderen en ouders hebben in beginsel geen binding meer met de katholieke geloofsgemeenschap. Deze ouders stemmen dan wel in met de katholieke grondslag van de school en de wijze waarop deze gestalte krijgt. Ook de beleving van de leerkrachten is geïndividualiseerd en geseculariseerd. De invulling van de relatie met de katholieke geloofsgemeenschap wordt vanuit de persoonlijke beleving mede vormgegeven.

Kerkelijke overheid

Tot nu toe krijgt een school het predicaat 'katholiek' als de statuten van de rechtspersoon, waaronder de betreffende school ressorteert, overeenkomen met wat het Algemeen Reglement Katholiek Onderwijs (ARKO) daarover meldt. De school moet beschikken over:

- Een onderwijskundige inrichting die rekening houdt met en recht doet aan de inspiratiebron van waaruit wordt gewerkt: de heilige schrift, de kerkelijke leer en traditie;
- Een pedagogisch klimaat, dat gebaseerd is op en ruimte geeft aan de normen en waarden die vanuit die inspiratiebron worden nagestreefd;
- Een zinvolle relatie van de onderwijsinstelling met de geloofsgemeenschap.

In de nota 'Bezielde en zelfbewust' uit 2002 vraagt de kerkelijke overheid zich af welke rol voor haar is weggelegd bij de aansturing van katholieke scholen. In deze nota stellen de bisschoppen

voorop het katholiek onderwijs als partner te beschouwen in hun verantwoordelijkheid voor de identiteit van het onderwijs. Zij willen streven naar een goed overleg met betrokkenen en naar een stimulerende en effectieve ondersteuning en begeleiding, passend bij de wijze waarop het katholiek onderwijs wordt bestuurd. De contacten zouden vooral en primair de vorm moeten hebben van een proces dat getuigt van *commitment*. Op deze wijze kan recht gedaan worden aan de eigen omstandigheden van elke school, die een katholieke school wil zijn. In 2002 wilde men een stimulerend bestuurlijk contact van procesmatige aard tussen katholieke scholen en de kerkelijke overheid. Dat beschouwde men als een noodzakelijke en gewenste aanvulling op de (kerk)juridische gestalte van dit contact tot nu toe.

Het lokale niveau

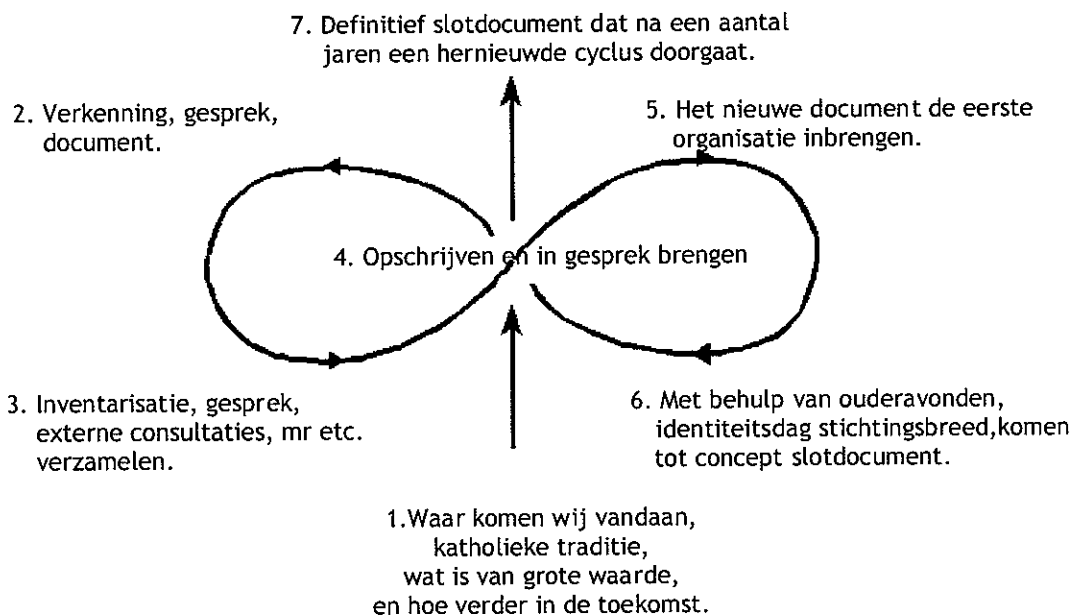
Als vertrekpunt bij de inrichting van de nieuwe relatie tussen katholiek onderwijs en de kerk kiest de commissie, zoals reeds eerder opgemerkt, voor de *school* als het niveau waarop de katholieke identiteit gestalte krijgt. De contacten en engagementen op diocesaan (regionaal) en ook die op interdiocesaan (landelijk) niveau staan steeds in dienst van het lokale schoolniveau.

Basale kennis van de katholieke traditie is steeds minder vanzelfsprekend. Het lijkt steeds moeilijker de essentie van de katholieke identiteit van een school te formuleren. En toch hebben katholieke scholen een eigen sfeer, een eigen cultuur, een eigen identiteit. Het is niet eenvoudig om deze katholieke cultuur, zichtbaar bij vieringen rond christelijke feestdagen, zo onder woorden te brengen dat er richtlijnen over geschreven kunnen worden. Het taalgebruik en de beleving van 'het religieuze' verandert voortdurend. De begrippen die vanuit vroeger werden gehanteerd en vanzelfsprekend waren, verloren hun herkenbaarheid en daarmee hun pedagogische functie. Er is een zekere mate van achterstallig onderhoud te constateren.

Dat maakt het nodig dat ideeën en opvattingen over identiteit voortdurend opnieuw worden gedefinieerd en verwoord, rekening houdend met de (steeds) nieuwe omstandigheden. Oude woorden opnieuw invullen in de dialoog met ouders, directies, leerkrachten kinderen en de buitenwereld, zodat het katholiek onderwijs ook in deze tijd een dienst aan de samenleving blijft. Het gesprek is nooit af, het is een cyclisch proces. Elke generatie heeft de opdracht daar weer invulling aan te geven, te onderkennen wat aan bronnen beschikbaar is.

Als voorbeeld voor het uitwerken van die relatie bespreken we in het kort het werkmodel van de lemniscaat, omdat door dit model blijvende ontwikkeling en vernieuwing van identiteit nastreeft.⁸ Dit model houdt de katholieke identiteit in beweging en maakt ze tot onderdeel van schoolontwikkeling met als doel de kwaliteit van het onderwijs te borgen.

⁸ De commissie is op dit model geattendeerd tijdens de eerste Soeterbeeckconferentie in juni 2009 door Dominicus Kamsma. Hij gaf aan hoe in het noorden van het land dit model diensten bewijst in de relatie tussen kerk en onderwijs.

Onder document verstaan we in dit schema het geheel van afspraken (beleid) dat op schoolniveau wordt gemaakt omtrent de katholieke identiteit van een school in relatie tot haar (vernieuwde) visie.

Het diocesane (regionale) niveau

Op het diocesane niveau ontmoeten betrokkenen bij school en kerk elkaar.⁹ Zij wisselen met elkaar uit hoe zij vorm en inhoud geven aan de identiteit van de katholieke school. Ontwikkeling van katholieke identiteit, opgevat als een integraal onderdeel van kwaliteit, moet dus aanleiding zijn tot gesprek en verantwoording. Elk diocees of elke regio richt dit overleg in op een passende wijze waarbij recht gedaan wordt aan de soorten onderwijs (primair onderwijs, voortgezet onderwijs en lerarenopleidingen) en aan de verlangens en zorgen van de verschillende gesprekspartners.

Puttend uit de katholieke traditie geven betrokkenen vanuit hun eigen inspiratie en levensvisie antwoord op de vraag hoe zij op hun katholieke school de vorming van jonge mensen (willen) inrichten. Zij geven een antwoord op de vraag naar het doel van hun onderwijs met in het verlengde daarvan een antwoord op vragen als: Wat vinden wij in relatie tot dit doel de goede dingen? Doen wij die goede dingen ook? En doen wij ze goed?

Op diocesaan (regionaal) ligt het in de rede dat betrokkenen overleggen en tot afstemming proberen te komen over zaken als: de identiteit in het schoolplan van de school, het identiteitsbeleid van het schoolbestuur, de opleiding en vorming van de dragers van katholieke

⁹ Voor het primair onderwijs is te denken aan centrale directie/college van bestuur en voor het voortgezet onderwijs aan schoolleiding en bestuur.

identiteit en het contact met de plaatselijke geloofsgemeenschap. In meer specifieke zin kan het dan gaan om thema's als:

- Waarin maakt de katholieke school duidelijk dat ze zich laat inspireren door het christelijke geloof en de katholieke traditie?
- Komt de vormingsopdracht tot integrale vorming van de leerlingen voldoende naar voren?
- Hoe worden geloof en cultuur op elkaar betrokken in de onderwijs- en vakinhouden? Komt de betrokkenheid van geloof en cultuur ook naar voren in de inrichting en aankleding van het gebouw en in de jaarkalender?
- Hoe participeren de diverse geledingen, van bestuur, schoolleiding, leraren tot ouders en leerlingen, in de ontwikkeling van een katholieke school tot een educatieve gemeenschap? Daagt de school docenten uit om uitdrukking te geven aan hun persoonlijke motivatie?
- Op welke wijze draagt de katholieke school bij aan een meer humane samenleving?
- Is er aandacht voor schoolpastoraat en hoe geeft de school daar vorm aan?
- Hoe geeft de school vorm aan de band met de lokale katholieke geloofsgemeenschap?
- Hoe zijn de scholen bezig met de vorming en scholing van leerkrachten met het oog op de identiteit van het katholiek onderwijs.

Het interdiocesane of landelijke niveau

Het interdiocesane niveau zou kunnen bestaan uit een landelijk platform dat een verbinding legt tussen de regionale en diocesane niveaus enerzijds en de verschillende gremia in het georganiseerd katholiek onderwijs anderzijds. Leidend voor het overleg is de vraag: Wat hebben we op landelijk niveau nodig om een actieve en participatieve vormgeving van de identiteit van de katholieke school te bevorderen? Het landelijke platform is te vergelijken met een Soeterbeeckoverleg dat twee of drie keer per jaar bijeenkomt en waar dan werkafspraken worden gemaakt. Het landelijke niveau is subsidiair ten aanzien van het diocesane niveau: dit niveau moet leiden tot een verrijking van de diocesane, regionale en/of lokale activiteiten. Op dit platform zijn de verschillende vertegenwoordigers van de organisaties van het katholiek onderwijs en de kerk actief voor zaken als:

- Het leggen van verbindingen tussen de diocesane, regionale of lokale overlegfora en het faciliteren, waar nodig, van deze fora;
- De ontwikkeling van raamleerplannen voor het vak godsdienst/levensbeschouwing en de afstemming van die raamleerplannen tussen de verschillende lerarenopleidingen (CTA-taak);
- Het onderhouden van contact en het maken van werkafspraken met de lerarenopleidingen voor het primair en voortgezet onderwijs;
- De ontwikkeling (en uitwerking) van eigentijdse concepten van katholiek onderwijs (de expertisefunctie);
- Het onderhouden van relaties met de landelijke politiek.

Hoofdstuk 4 Een structurele bedding voor een eigentijdse relatie

De commissie pleit er in dit rapport voor dat scholen met het predicaat 'katholiek' een vitale en betekenisvolle band onderhouden met de katholieke geloofsgemeenschap. Duidelijk is geworden dat de vernieuwing van die band een proces op drie niveaus vraagt: lokaal, diocesaan en landelijk. De commissie kiest nadrukkelijk als startpunt een inzet op het lokale niveau, de andere niveaus staan ten dienste van dat lokale niveau, waar in de school de praktijk van het onderwijs te vinden is. In dit hoofdstuk gaat het er om duidelijk te maken waarom en hoe naar de mening van de commissie het zwaartepunt voor de verantwoordelijkheid voor de katholieke identiteit bij de school ligt. Hierbij is ook nodig te letten op wet- en regelgeving ter zake.

Op lokaal niveau

Scholen behoren toe aan een rechtspersoon. Volgens de wet wordt een bijzondere school in stand gehouden door een rechtspersoon met volledige rechtsbevoegdheid die zich blijkens de statuten of reglementen het geven van onderwijs ten doel stelt zonder daarbij het maken van winst te beogen (art. 55 Wet op het primair onderwijs (WPO)). Het bevoegd gezag is volgens de wettelijke definitie: het bestuur van de rechtspersoon (art. 1 WPO). Het bevoegd gezag is de instantie die belast is met de uitoefening van bevoegdheden krachtens de onderwijswet (zoals het vaststellen van het schoolplan, het aannemen of ontslaan van personeel of het verwijderen van leerlingen).

De school heeft een richting, met name vanwege bekostiging (Brinnummer) en planningsredenen. Niet het bestuur heeft een richting, maar het bestuur van de rechtspersoon houdt scholen met een bepaalde richting in stand (vergelijk ook het geval van een samenwerkingsbestuur: artikel 17 lid 2 WPO bevat de bepaling dat het statutaire doel van de stichting is 'in elk geval het geven van openbaar onderwijs en *onderwijs van een of meer richtingen* in afzonderlijke *scholen* voor openbaar onderscheidenlijk bijzonder onderwijs'). Hoewel 'de school' dus geen juridische entiteit is (de school kan geen juridische handelingen verrichten, dat kan alleen de rechtspersoon, vertegenwoordigd door het bestuur) gaat de wet er wel van uit dat de school een richting heeft.

Bekennen op schoolniveau wordt door de commissie niet alleen voorgestaan vanuit het subsidiariteitsbeginsel van de katholieke sociale leer, maar sluit ook aan bij de wettelijke systematiek. Een paar voorbeelden van dit laatste. De school is het aangrijpingspunt voor de medezeggenschap; zie bijvoorbeeld artikel 13 lid 1 Wet medezeggenschap scholen, dat stelt dat de oudergeleding instemmingsrecht heeft bij een verandering van de richting van de school of de omzetting van de school of van een onderdeel daarvan, dan wel vaststelling of wijziging van het beleid ter zake. Kort en goed: de medezeggenschap voor het identiteitsbeleid (beleid inzake de grondslag) is ook een aangelegenheid op *schoolniveau*.

Artikel 8 lid 2 van de Code Goed Bestuur Primair Onderwijs stelt over de interne verdeling van taken en bevoegdheden: 'Het schoolbestuur en het intern toezichtorgaan dragen zorg voor een goede verdeling van taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden tussen de verschillende organen, in het bijzonder tussen het schoolbestuur, het intern toezichtorgaan en de directeuren. Daarbij worden taken, bevoegdheden en verantwoordelijkheden in beginsel zo laag mogelijk (subsidiar) in de organisatie belegd'.

Als gevolg van de wijziging in de Wet op het primair onderwijs is nu expliciet opgenomen in artikel 30a inzake overdracht taken en bevoegdheden, dat het bestuur bij wettelijk voorschrift opgedragen taken en bevoegdheden *kan* overdragen (dus niet alleen opdragen/ mandateren) aan de directeur van de school. De MvT (Memorie van Toelichting) zegt hierover: 'Om tegemoet te komen aan de tendens in het funderend onderwijs om bestuursbevoegdheden aan het management toe te delen, maakt dit wetsvoorstel delegatie van bevoegdheden van bestuur naar management (schoolleiding) mogelijk. Dit geeft verdere ruimte aan het bevoegd gezag om de organisatie naar eigen inzicht te organiseren. Bij management gaat het om personen die actief zijn bij de beleidsvoering en die dagelijks leiding geven aan een school/scholen zoals een directeur, een adjunct-directeur, schoolleider, locatieleider, bovenscholen directeur, meerscholen directeur, directieraad, centrale directie of bestuursmanager'. Ook in het VO is bekenning op schoolniveau in de zin van de wet een vereiste. Een specifieke bepaling, artikel 21 lid 2 WVO, stelt namelijk dat in het maatschappelijk verkeer het bevoegd gezag ondubbelzinnig tot uitdrukking brengt van welke richting dit onderwijs uitgaat.

Samengevat: er is wettelijk geen belemmering om bevoegdheden van het bevoegd gezag, zoals de identiteit ('bekenningstaak'), laag in de organisatie, op het niveau van de schooldirectie te beleggen, hetzij via mandaat (opdracht/volmacht), hetzij door overdracht (normaliter: via statutaire verdeling en vastgelegd in het managementstatuut). Sterker: de commissie meent dat deze keuze in de huidige context voor de hand ligt en beveelt deze dan ook aan.

Op diocesaan niveau

Het proces van erkenning dient in de ogen van de commissie deel uit te maken van een betekenisvolle relatie, zoals die in hoofdstuk 3 wordt voorgesteld. De commissie vraagt zich af of het niet wenselijk zou zijn om bekennings- en erkenningstaak direct op elkaar te laten aansluiten en beide op het schoolniveau te situeren en te verankeren. In zo'n geval zou de school de verantwoordelijke instantie zijn voor de aanvraag tot een erkenning. Dit zou betekenen dat de schoolleider/directeur de richting van de school uiteindelijk kan bepalen en deze ook kan omzetten door de erkenning op te geven. Op dit moment brengt dit in bestuurlijk en juridische opzicht allerlei complicaties met zich mee. Immers het bestuur is de uiteindelijke bepaler van de richting en statutenwijzigingen zijn op dit moment dan ook voorbehouden aan het bestuur. De gedachte om

ook de erkenningstaak op schoolniveau te beleggen is aantrekkelijk omdat daarmee de verantwoordelijkheid voor de katholiciteit 'teruggebracht' wordt naar het niveau van de school, waar deze al dan niet zinvol gestalte krijgt.

Terug naar de bestaande praktijk. Uitgangspunt hierbij is dat het bevoegd gezag niet zichzelf erkent; erkenning geschiedt altijd door een externe instantie. In Nederland hebben de diocesane bisschoppen indertijd hun mandaat om scholen te erkennen gegeven aan de NKSR. De commissie is op grond van de door haar verwoorde uitgangspunten voor de verbinding tussen onderwijs en kerk van mening dat om erkennen en bekennen dicht bij elkaar te brengen in de huidige situatie de diocesane bisschop bij erkenning weer zelf in beeld dient te komen. De huidige praktijk is bureaucratisch. In ons voorstel spreekt de bisschop direct met het bestuur van de stichting/vereniging als de ultieme drager van de onderwijsvrijheid.

De commissie pleit dus voor een versterking van de rol van de diocesane bisschop, maar er zal landelijke coördinatie nodig zijn om te komen tot een eenheid van beschikking. In dat kader is het belangrijk dat de Bisschoppenconferentie een portefeuille 'onderwijs' toedeelt aan een van haar leden en dat de Conferentie een nieuw Algemeen Reglement voor het Katholiek Onderwijs opstelt, dat terecht algemeen van aard is en voldoende beleidsruimte creëert voor de diocesane bisschop.¹⁰ Die heeft immers het beste zicht op de specifieke omstandigheden waarin de scholen in zijn diocees moeten opereren. Met de verschillen die zich per diocees en per school voordoen moet volgens de commissie adequaat rekening kunnen worden gehouden. Niet elke school start op dezelfde plaats in de eerder afgebeelde lemniscaat. De conclusie van de commissie is dus dat daar waar dat in de toekomst nodig is¹¹ de erkenning het best de verantwoordelijkheid van de diocesane bisschop kan zijn.

Op landelijk niveau

Betekent het voorgaande dat de NKSR geheel opgeheven kan worden? Wat waren de taken van de NKSR? Nu voorziet de NKSR in de formele erkenning, de algemene belangenbehartiging en een platformfunctie. De eerste taak legt de commissie bij de diocesane bisschop, de tweede taak vergt een presentie in Den Haag. In nauw overleg tussen de katholieke onderwijsorganisaties en de Bisschoppenconferentie zou dit gerealiseerd kunnen worden, waarbij we denken aan voorbeelden in Brussel en Londen.¹²

Als platformfunctie denkt de commissie aan bijeenkomsten die wellicht beter te organiseren zijn in een groter netwerk van katholieke maatschappelijke organisaties. Bijeenkomsten van

¹⁰ Rekening houdend met de bepalingen ter zake van de *Codex Iuris Canonici*, het Wetboek van Canoniek Recht.

¹¹ Scholen die al als katholiek erkend zijn, blijven dat in principe ook. Alleen bij nieuwe scholen of fusie van scholen is de erkenning direct aan de orde.

¹² De commissie denkt hier aan voorbeelden uit België en Engeland zoals het Vlaams Secretariaat van het Katholiek Onderwijs (VKSO) en de Catholic Education Service (CES), die op een effectieve wijze de belangen van het katholiek onderwijs bij de overheid voor het voetlicht brengen.

onderwijsbetrokken organisaties waarin diocesaan betrokken onderwijsfunctionarissen vertegenwoordigers van landelijke onderwijsorganisaties ontmoeten. De landelijke en/of diocesane functies van erkenning, belangenbehartiging en platform dienen in een nieuw ARKO verankerd te worden om vrijblijvendheid te vermijden.

Als betrokkenen het wenselijk vinden, kan hierbij gedacht worden aan aansluiting bij het Verband van Katholieke Maatschappelijke Organisaties (VKMO). Een aansluiting bij het VKMO zou voor de partners die nu samenwerken binnen de NKSR en in de toekomst binnen het platform niet alleen een verbreding van het contact tussen katholieke maatschappelijke organisaties inhouden maar ook kunnen leiden tot een verdieping van de contacten tussen katholieke maatschappelijke organisaties in Nederland en daarbuiten. Deze landelijke functies dienen in een nieuw ARKO verankerd te worden om vrijblijvendheid te vermijden.

Een nog niet beantwoorde vraag is de bundeling van de in Nederland aanwezige expertise. Er is veel behoefte aan ondersteuning op identiteitsgebied binnen het katholiek onderwijs. Veel landelijke katholieke organisaties bieden dit voor hun eigen achterban. Samenwerken en gebruik maken van elkaars complementaire aanbod kan zorgen voor een verbreding en versterking van deze ondersteuning aan alle partners binnen het katholieke onderwijs. De landelijke ondersteuning ten aanzien van de katholieke identiteit, de inhoudelijke uitwerking van het vak godsdienst/levensbeschouwing en van verschillende modellen voor identiteitsbegeleiding en schoolpastoraat zou bij voorkeur gezocht moeten worden in of rond het cluster van de Faculteit Katholieke Theologie (FKT) van de Universiteit van Tilburg (UVT) met de Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing te Utrecht, in samenwerking met het IKO (Instituut Katholiek Onderwijs) dat gelieerd is aan de Radboud Universiteit in Nijmegen.

Hoofdstuk 5 Hoe wordt de nieuwe betekenisvolle relatie gefinancierd?

Bij de financiering van de drie niveaus van overleg gaat de commissie er in principe vanuit dat elke betrokken participant op elk niveau zijn eigen bijdrage financiert. Dit geldt zowel voor de kerk als voor de participanten van het onderwijs.

De huidige vorm van financiering

In de huidige financieringssystematiek wordt het werk van de NKSR gefinancierd uit de contributie die de besturenbonden innen bij hun leden schoolbesturen. Daarnaast financieren de besturenbonden 'eigen' identiteitsgerichte activiteiten die begrijpelijkerwijs (steeds) meer prioriteit gaan krijgen. Formeel gesproken bepaalt de algemene ledenvergadering van een bond bij het vaststellen van de begroting hoeveel middelen ingezet gaan worden bij de ontwikkeling van de katholieke identiteit en de contacten met de kerk. Oorspronkelijk kwamen deze middelen uit een totaalbedrag per leerling dat de besturenbonden bij hun leden hieven, maar later werd het bedrag gespecificeerd naar bestemming.

Aan deze systematiek kleven voor- en nadelen. De voordelen zijn dat er aan een meerjarenbeleid gewerkt kan worden, zolang de besturenbonden in staat zijn dat op legitieme wijze vorm te geven. Er zijn ook nadelen, want niet alle besturen van katholieke scholen zijn lid van een katholieke besturenbond. Er is ook een afname van het aantal leden te bespeuren, want schoolbesturen benaderen lidmaatschappen van organisaties kritischer dan voorheen. 'Wat hebben wij er aan?' vraagt menig schoolleider of schoolbestuurder zich af. De zin van identiteit moet derhalve -- het klinkt paradoxaal -- als nuttig voorgesteld kunnen worden.

Dit rapport pleit voor een nauwere betrokkenheid van de diocesane bisschop bij de katholiciteit van de school. In die geest zou een diocesane financiering van de bisschoppelijk gedelegeerde(n) voor de hand liggen. Nu al komen per diocesis initiatieven tot stand, zoals dat van de bisschop van Den Bosch die een priester voor een (groot) deel van zijn tijd heeft vrijgemaakt om op scholen een project rond roeping en levensbestemming te geven. Het welslagen van zo'n initiatief hangt er uiteindelijk van af of er vraag bestaat naar de diensten van zo'n priester. Dit initiatief weerspiegelt dus nog niet de wijziging van financieringssystematiek in de onderwijswereld, waar vraagfinanciering de plaats inneemt van de vroegere aanbodfinanciering.

Gedwongen winkelnering met behulp van aanbodfinanciering zal in de onderwijswereld steeds vaker plaats maken voor vraagfinanciering. De conclusie van de commissie is dat de in dit rapport voorgestelde vernieuwing van de relatie katholieke kerk met het katholiek onderwijs ook gefinancierd zal moeten worden in een variant op de vraagfinanciering.

Naar een participatieve vraagfinanciering

Uitgangspunt van de commissie is dat in Nederland op dit moment het zwaartepunt van de verhouding katholiek onderwijs en kerk het best gestalte krijgt op het niveau van de bisdommen en dat daarnaast een landelijk kenniscentrum dat ingebed is in het netwerk van katholieke maatschappelijke en academische organisaties goede diensten kan bewijzen (zie hoofdstuk 4). Welnu, dan dient er ook diocesaan gewerkt te worden aan de financiering van de betekenisvolle relatie tussen schoolbestuur en dioceses. Vermoedelijk zal die relatie een aspect van solidariteit kennen, zodat rijke scholen de scholen met minder armslag zullen steunen.

Op de volgende wijze zou deze vraagfinanciering voor de verschillende niveaus te organiseren zijn.

Het plaatselijke overleg

Dit overleg is het eenvoudigst te organiseren en vergt weinig reis- en vergaderkosten. De kosten worden gedragen door de aan de dialoog deelnemende partijen (onderwijs - parochie). Voor agendering, organisatie en afhandeling van een bijeenkomst kan de lijn, die beschreven wordt voor het landelijk overleg, hier ook dienst doen (zie verderop in dit hoofdstuk).

Het diocesane (regionale) overleg

Zoals eerder verwoord, bespreekt en verantwoordt een katholieke school periodiek de realisering van de doelen die zij zich heeft gesteld in het kader van haar katholieke identiteit. Dit gebeurt veelal door met elkaar in gesprek te gaan en samen vast te stellen welke doelen wel en welke niet gerealiseerd zijn. Overleg hierover vindt binnen het dioceses of de regio plaats met (vertegenwoordigers van) de bisschop, het schoolbestuur en de schoolleiding. Ook hierbij geldt dat beide participanten, school en kerk, de eigen kosten dragen. De school voor de verslaglegging van haar activiteiten in het kader van de verantwoording en voor de deelname aan het overleg. Het bisdom voor zijn eigen deelname en voor de landelijke afstemming (door de bisdommen onderling). Beide participanten kunnen als uitnodigende partij optreden en dragen afwisselend de kosten voor de locatie en dergelijke.

Het landelijk overleg

De commissie stelt twee of drie jaarlijkse bijeenkomsten voor op landelijk niveau tussen de verschillende organisaties. Participatie aan het overleg wordt niet vergoed aan de deelnemende personen. De uitnodigende organisatie draagt de evenementskosten. Wisselend is één van de organisaties gastheer en uitnodigende partij. De uitnodigende partij zorgt voor de vergaderlocatie,

de secretariële ondersteuning, voor de uitnodigingen en verslaglegging. Gezamenlijke activiteiten (brieven, publicaties, et cetera) die voortvloeien uit de bijeenkomst worden ook nog afgehandeld door de uitnodigende partij. Aan het einde van elk landelijk overleg wordt afgesproken wie de volgende uitnodigende partij zal zijn en wordt de concept agenda voor het volgende overleg vastgesteld. Participanten zorgen voor de eigen archivering van de stukken. Er is geen centrale administratie.

Onderzoek en ondersteuning op het gebied van identiteit

Veel participanten doen onderzoek en bieden ondersteuning aan de scholen op het gebied van de (katholieke) identiteit. De commissie stelt voor deze inzet aan expertise te bundelen en samen te gaan werken (zie ook hoofdstuk 4) in een virtueel Huis van het Katholiek Onderwijs. Voor wat betreft de structurele instandhouding van de expertisefunctie financieren de participanten dit uit eigen middelen of inkomsten. Door de contributiebijdragen aan besturenbonden, vakbonden, ouderorganisaties en de parochiebijdragen van de kerk wordt het benodigde geld bijeengebracht. Dit betekent dat scholen en schoolbesturen hiervoor niet apart aangeslagen worden. Wel worden de kosten van directe dienstverlening aan scholen en schoolbesturen bij hen in rekening gebracht.

Hoofdstuk 6 Aanbevelingen

De analyse van de verhouding katholiek onderwijs en kerk(gemeenschap), zoals onder woorden gebracht in de hoofdstukken 1 tot en met 3, zou op zich een nieuw en inspirerend landelijk kenniscentrum, genaamd Huis van het Katholiek Onderwijs, rechtvaardigen. De Commissie voorziet dat de financiering van een dergelijke onderneming in de nabije toekomst lastig zal zijn en pleit voor een virtueel Huis van Katholiek Onderwijs, waarvoor wel een regiegroep nodig zal zijn. Tevens pleit de commissie voor een zestal veranderpunten met een dienovereenkomstige implementatieagenda. De commissie acht het zelf wenselijk dat men voor de toekomst alsnog naar middelen op zoek gaat om een vernieuwend katholiek onderwijscentrum op te zetten dat onderzoek, begeleiding, lobbying en identiteitsondersteuning combineert.

Zes aanbevelingen

1. De commissie beveelt aan dat er een nieuw Algemeen Reglement voor Katholiek Onderwijs wordt vastgesteld waarin de diocesane bisschop zelf zijn canoniek mandaat uitoefent om katholieke scholen te erkennen. De uitoefening van zijn mandaat dient recht te doen aan de in dit rapport geformuleerde uitgangspunten en landelijke eenheid van beschikking te waarborgen.
2. De commissie beveelt aan dat de besturen van katholieke scholen intensief aan de identiteit van die scholen aandacht geven door middel van een cyclisch proces van planning en verantwoording zoals dat ook gewoonte is geworden bij kwaliteitsbeleid. De besturen 'kopen identiteitsondersteuning in' bij diocesane organen, bij centra voor identiteitsbegeleiding en/of diensten van (kerkelijk) erkende identiteitsbegeleiders. Daarnaast zoekt de schoolleiding overeenkomstig de maat van haar verzorgingsgebied waar mogelijk verbinding met de geloofsgemeenschap. De commissie beveelt aan voor vieringen een kerkgebouw van de geloofsgemeenschap te gebruiken.
3. De commissie beveelt aan dat de in dit rapport voorgestelde vernieuwing van de relatie katholieke kerk met het katholiek onderwijs ook gefinancierd wordt in een variant op de vraagfinanciering.
4. De commissie beveelt aan dat de diocesane bisschop zijn erkenningstaak op een zinvolle en pastorale manier en landelijk afgestemd met zijn collega-bisschoppen uitoefent en daarbij de ruimte krijgt van het schoolbestuur (om) de katholiciteit te bespreken en te bevorderen. Daartoe zal elk diocesis een of meer bisschoppelijk gedelegeerden inzetten. De commissie beveelt de diocesane bisschop bovendien aan een plan te ontwikkelen om parochies en dragers van pastorale verantwoordelijkheid met katholieke scholen in contact te brengen.

5. De commissie beveelt aan om landelijk coördinerende taken te laten vervullen door een platform waarin de katholieke onderwijsorganisaties en de kerk elkaar ontmoeten en dat ook initiatieven kan nemen in de richting van andere landelijke onderwijsinstellingen en de overheid. De commissie beveelt aan te bezien of het gewenst en mogelijk is dat dit landelijk katholieke onderwijsplatform een kamer van het VKMO kan worden.

6. De commissie beveelt aan de nu te zeer versnipperde expertise op het gebied van de katholieke identiteit in ons land te bundelen.

Implementatieagenda

De opzet vraagt om een implementatieagenda en wel van:

- De besturenbonden om actie in de richting van hun leden (schoolbesturen) te ondernemen in verband met de vormgeving van de katholieke identiteit op schoolniveau;
- De bisschoppen om actie te ondernemen richting de parochiebesturen met het oog op het contact met scholen;
- De NKSР om actie te ondernemen met het oog op de instelling van een landelijk platform (Forum voor Katholiek Onderwijs) en de opheffing van de NKSР in zijn huidige vorm, inbegrepen de regeling van de financiën;
- De Bisschoppenconferentie om actie te ondernemen met het oog op het (inter)diocesaan overleg en initiatief te nemen tot een nieuw ARKO waarin de canonieke erkenningstaak aan de diocesane bisschop wordt toevertrouwd, maar waarbij rekening gehouden wordt met de kerkprovinciale eenheid van beschikking. Verder dient zij zorg te dragen voor een regeling van de financiën aan kerkelijke kant.
- Het IKO, de katholieke Pabo's, de FKT te Utrecht, de Fontys Hogeschool Theologie Levensbeschouwing in samenhang met de instellingen waaraan zij verbonden zijn (Radboud Universiteit Nijmegen, Universiteit van Tilburg en Fontys Hogescholen) te werken aan onderlinge afstemming met het oog op de vorming van leraren op het gebied van de katholieke identiteit en van de aard en inhoud van godsdienstige en levensbeschouwelijke vorming.

De commissie adviseert dat de voorzitter van de Bisschoppenconferentie en de voorzitter van de NKSР gezamenlijk een regiegroep instellen onder leiding van een onafhankelijk voorzitter, die het voorgestelde proces coördineert. De commissie is van mening dat men hier niet te lang mee dient te wachten: een nieuw elan is nodig om de in dit rapport geschetste ontwikkelingsrichting aansprekend vorm te geven. Dit rapport representeert niet alleen een tekst, maar is evenzeer de weerspiegeling van de wens van velen, aan de (wijze van) invulling van de katholieke identiteit van scholen opnieuw vorm te geven.

Bijlage bij het rapport
Brief van de commissie Verkenning Katholiek Onderwijs
van 2 juni 2008

COMMISSIE VERKENNING KATHOLIEK ONDERWIJS

Aan: Voorzitter en leden van de Nederlandse bisschoppenconferentie
Voorzitter en leden van de Nederlandse Katholieke Schoolraad

Utrecht/Den Haag, 2 juni 2008

Excellenties, dames en heren,

In voorliggende brief doet de verkenningscommissie katholiek onderwijs ten tweeden male verslag van haar werkzaamheden en komt zij met enkele aanbevelingen over de verdere besluiten en werkzaamheden die nodig zijn om tot een zinvolle en vruchtbare afronding van haar werkzaamheden te komen.

Inleiding en korte voorgeschiedenis van ons advies

Op 9 december 2006 hebben uw voorzitters, Kardinaal Simonis en B.Janssen de verkenningscommissie katholiek onderwijs ingesteld tijdens een algemene ledenvergadering van de Nederlandse Katholieke Schoolraad. De opdracht van de commissie werd in de adviesaanvraag geduid als van bestuurlijke en strategische aard. Het advies zou moeten uitmonden in aanbevelingen inzake de hoofdlijnen waarmee, met het oog op de toekomst, de verhouding en de verantwoordelijkheden tussen de bisschoppen en het katholiek onderwijs het beste zouden kunnen worden vastgelegd, inclusief de financiële aspecten daarvan. Daarbij zou het overigens meer om de richting dan om de precieze inrichting gaan: daarvoor zou in het vervolg op de werkzaamheden van de verkenningscommissie een werkgroep worden ingesteld.

In het eerste half jaar van 2007 heeft de commissie een aantal maal vergaderd en zijn vele stukken bestudeerd en gesprekken gevoerd. Op 9 juni 2007 heeft de commissie een eerste rapportage gepresenteerd tijdens een algemene ledenvergadering van de NKSR ('Geloven in Onderwijs. Van erkennen naar bekennen'). Die rapportage is op 9 oktober van dat jaar besproken in de Bisschoppenconferentie en op 12 oktober 2007 in een bijeenkomst van de commissie met vertegenwoordigers van de lidorganisaties van de NKSR, waarbij ook de inmiddels op die rapportage gevraagde en door de commissie zeer gewaardeerde reacties deel uitmaakten van de besprekingen. Mede geïnspireerd door die reacties heeft de commissie een serie verdere gesprekken gevoerd met

de diverse geledingen en een aantal regiobijeenkomsten georganiseerd met bij het katholiek onderwijs betrokkenen.

In de kern heeft de commissie geconcludeerd dat ook de toekomstige verhouding tussen de bisschoppen en het katholiek onderwijs zou moeten worden ingebed in een NKSR-nieuwe stijl (de commissie spreekt, en dat is als een wervend streefbeeld bedoeld, van een 'Huis voor het Katholiek Onderwijs') waarbij de meer formele erkenningsfunctie weliswaar blijft gehandhaafd, maar waarin steeds meer het hoofdaccent komt te liggen op het ontwikkelen en ondersteunen van initiatieven en methoden om op het niveau van de school op een eigentijdse wijze vorm te geven aan de identiteit van katholieke scholen. Ook zouden, met onderkenning en erkenning van de daarbinnen uiteraard ook aanwezige verschillen in belangen en achterbannen, vanuit zo'n huis de algemene belangen van het Nederlandse katholieke onderwijs moeten worden behartigd. In een samenleving waarin de legitimatie van koepels steeds minder vanzelfsprekend is, zou actief moeten worden gewerkt naar een herkenbare vertegenwoordiging, een levend en inspirerend netwerk, dat in, met en voor het katholiek onderwijs wil werken. Een dergelijk gemeenschappelijk optreden acht de commissie van het grootste belang voor het ontwikkelen van een nieuw elan en een eigentijdse visie op de aard en de rol van de katholieke school. Juist omdat dat in de huidige samenleving en binnen de realiteit van de school, die slechts zeer zelden nog een school van en voor katholieken alleen is, een zeer moeilijke opgave is en waarschijnlijk ook langjarige investeringen vraagt, is het volgens de commissie van het grootste belang hier samen op te trekken. Inspirerende contacten en een wervend elan zijn nodig om tot een eigentijdse positionering van het katholieke onderwijs te komen: als dienst aan de samenleving, werkend vanuit de opdracht zoals die vanuit het Evangelie en de katholieke traditie aan ons is toevertrouwd, maar die juist nu om kritische herbronning en vernieuwing vraagt.

De commissie stelt echter vast dat de huidige verhoudingen binnen de bestuurlijke gremia van het katholiek onderwijs enerzijds en de verhoudingen tussen die bestuurlijke gremia en de (vertegenwoordigers van) de kerkgemeenschap anderzijds een vruchtbaar gesprek over die noodzakelijke vernieuwing bemoeilijken. Die conclusie baseert zij ondermeer op de uitkomsten van de door haar belegde conferentie in Soeterbeeck, 4 april jongstleden. Tijdens die bijeenkomst heeft de commissie geconcludeerd dat het op dit moment weinig zinvol was om de door de commissie geformuleerde voorstellen te bespreken. Een dergelijke bespreking loopt vast op een meer fundamenteel gegeven van onderlinge verwijdering, (vermeende) verschillen van opvatting en zelfs onderling wantrouwen.

Analyse

De reacties op het door de verkenningscommissie toekomst katholiek onderwijs uitgebrachte tussenrapport *Geloven in onderwijs* en regiobijeenkomsten bevestigden de indruk die de commissie ook zelf in de vele gesprekken en contacten had opgedaan. Vooral tijdens de genoemde regiobijeenkomsten op diverse plekken in het land bleek dat er veel gebeurt rond het katholiek

onderwijs. Vooral op het niveau van scholen bleek er opvallende interesse en creativiteit om mede vanuit de katholieke identiteit de pedagogische opdracht van de school te doordenken en in de praktijk te brengen.

Overigens is dat bepaald geen gemakkelijke opdracht, en zijn er ook veel verschillen tussen regio's en schooltypen. Op sommige scholen moet soms bijna opnieuw worden begonnen, en op verreweg de meeste plaatsen is de opdracht om op een eigentijdse en vruchtbare manier gestalte te geven aan de katholieke identiteit van de school in hoge mate afhankelijk van slechts enkele docenten. De bronnen zijn soms bijna opgedroogd, en de commissie meent dat het de hoogste tijd wordt voor een belangrijke investering in docenten en schoolleiders. Zeker wanneer die het gevoel hebben er bijna alleen voor te staan, wordt het soms moeilijk om tradities voort te zetten. Toch is er naast realisme ook alle reden, en volgens de commissie zelfs een dure plicht, voor een nieuw elan. Gesprekken en onderlinge bemoediging zullen nodig zijn om binnen de bredere gemeenschap van het katholieke veld, met succes te werken aan een strategie om de echte kansen die er liggen succesvol te benutten. Voor het katholiek onderwijs lijkt de geloofsgemeenschap daarbij een natuurlijke gesprekspartner, hoewel de contacten in de afgelopen tijd vaak op een laag niveau stonden.

Lastiger is de situatie van het landelijk georganiseerd katholiek onderwijs, het bestuurlijke niveau. Onderwijsland is volop in beweging (denk bijvoorbeeld aan de recente oprichting van een PO en een VO-raad) en de diverse identiteitsgebonden organisaties zijn daarbinnen bezig een nieuwe plaats te ontdekken of te ontwikkelen. Breed leeft het bewustzijn dat de NKSR in de huidige vorm niet meer het platform kan bieden voor gezamenlijk beleid dat de raad in het verleden bood. Binnen de NKSR overschaduwden de diverse (deel)belangen van de lidorganisaties een open en constructieve dialoog, enkele lidorganisaties zijn van mening dat de forumfunctie het beste binnen de eigen organisatie van de besturenbonden kan worden voortgezet¹³. De commissie constateert dat haar voorstel voor een NKSR nieuwe stijl daarom in bestuurlijke zin onhaalbaar is gebleken. De commissie betreurt dat zeer, maar acht het verstandig de verhoudingen op dit moment niet te forceren. Niet een bestuurlijke, maar een inhoudelijke verkenning is nodig. Bestuurlijke techniek helpt niet waar de onderliggende problematiek vooral vraagt om inhoudelijke verdieping en een betrokken dialoog over de vraag waar katholiek onderwijs voor zou moeten staan. De commissie meent daarom dat het verstandiger is haar aanvankelijke voorstellen voor een andere bestuurlijke vormgeving op dit moment aan te houden, en meent dat de toekomstige verhoudingen tussen kerkgemeenschap en katholiek onderwijs nu meer zijn gediend met een voorstel dat een agenda voor verdergaande inhoudelijke besprekingen behelst. Vandaar deze brief, die mag worden opgevat als een tweede tussenrapportage, maar wel een, die heldere aanbevelingen doet over het verdere proces.

De eerste tussenrapportage

¹³ Zie de brief van de bond KBVO aan het bestuur van de NKSR van 15 mei 2007, een vergelijkbare brief was er van de bond KBO.

Geloven in Onderwijs was gericht op een nieuwe vormgeving van de relatie school en kerk. Het rapport kreeg de in dat opzicht betekenisvolle ondertitel mee: "van erkennen naar bekennen". De commissie constateerde daar dat de relatie tussen onderwijs en kerk voornamelijk een juridische relatie geworden was, waarbij de kerk de formele erkenning zelf uitbesteedde aan de NKS. Die erkenning is wezenlijk, maar qua motivering (regelen van fusies en nieuwe samenwerkingsverbanden), moment (het bestuurlijke beslismoment om de katholieke identiteit in nieuwe situaties formeel te regelen) en manier (juridische techniek in de context van statutenwijzigingen), zo concludeerde de commissie, staat die invulling van de betrekkingen tussen kerkgemeenschap en katholiek onderwijs een echte en dus wederzijds inspirerende gedachtewisseling over inhoudelijke aspecten van het zijn van een katholieke school steeds meer in de weg.

Statuten zijn wezenlijk, zeker in een bestuurlijk steeds ingewikkelder omgeving, maar daarmee zullen we de bovengenoemde opdracht niet kunnen realiseren. De commissie stelde daarom voor om van een louter verticale relatie, die in de praktijk veelal formeel en passief was te komen tot een meer actieve, wederzijds inspirerende, inhoudelijke en horizontale relatie. Een relatie waarin recht wordt gedaan aan ieders positie en die uitdaagt tot wederzijdse inspiratie en die verdere inhoudelijke verdieping voedt. De commissie was en is zich bewust van het feit dat dat van alle betrokken partijen een nieuwe inzet vraagt, en dat zoiets ook vraagt om tijd. Tijd om te leren, soms ook de tijd voor een hernieuwde kennismaking. En wellicht hier of daar een afscheid van elkaar.

De commissie noemde als mogelijke vorm voor zo'n horizontale relatie een convenant. De diverse bij het katholiek onderwijs betrokken partners zouden in de vorm van een convenant met elkaar afspraken maken over de manier waarop de katholieke identiteit van het onderwijs gestalte zou krijgen. De bedoeling van een dergelijk convenant was dat men elkaar op de daarin gemaakte afspraken zou kunnen aanspreken. Inhoudelijk dacht de commissie aan een vorm die recht doet aan verscheidenheid, maar ook belangrijke gemeenschappelijke uitgangspunten als van wezenlijk belang erkent. Het convenant zou ook vooral een proces moeten zijn waarvan actieve en wederzijdse betrokkenheid de kenmerken zijn. Het convenant zou zo een vorm zijn waarin de verschillende bij de school betrokken partners, waaronder de geloofsgemeenschap, gezamenlijk de identiteit van de school dragen.

Woorden staan echter soms een helder zicht op bedoelingen in de weg. Zo was het in een aantal reacties op *Geloven in Onderwijs* opvallend dat de term convenant verzet oproep, omdat deze juist een verticale verhouding tussen kerk en onderwijs zou creëren. Niet de inspiraties en de processen, maar de noties van instructies en inspectie gingen de boventoon voeren. Dat een convenant uitdrukking is van een *wederzijdse* inspanning, en dat daarin ruimte is stappen te zetten die passen in een proces dat in goed onderling overleg tot resultaten leidt, resultaten die vooral inhoudelijk aan moeten spreken, is een beeld dat weliswaar bij de commissie bestond, maar dat in de huidige

verhoudingen tussen de betrokken partijen bepaald niet werd gedeeld of als vanzelfsprekend werd herkend. Woorden hebben een betekenis, maar krijgen die ook door de context waarin ze worden gebruikt. De huidige context van de verhoudingen rondom het katholieke onderwijs stond een goede discussie over wat de commissie met een convenant bedoelde in de weg, constateert de commissie met spijt.

Een onderliggend probleem: op zoek naar een cultuur van vertrouwen

Voor de commissie waren de bedoelingen echter belangrijker dan de woorden of de precieze bestuurlijke terminologie. De commissie heeft dan ook gezocht naar andere woorden om haar bedoelingen aan te geven, maar merkte al snel dat ook andere termen een vergelijkbare reactie als het woord 'convenant' oproepen. Bij het voorstel om te komen tot een Huis van het Katholiek Onderwijs bleek bijvoorbeeld dat sommigen dit vooral zagen als een poging om de lidorganisaties hun eigen verantwoordelijkheid en autonomie te ontnemen. Dat is niet bepaald de bedoeling van de commissie: die erkent dat er weliswaar een wezenlijk gemeenschappelijke inzet voor het katholiek onderwijs nodig is, maar ziet ook dat belangen van bijvoorbeeld ouders, kerkgemeenschap, besturen en docenten daarbij niet a priori geheel gelijklopend zijn. Dat laatste is een feitelijk gegeven, maar de inzet om te werken aan een gemeenschappelijk gedragen strategie voor het katholieke onderwijs, bij alle verschillen die er zijn, ziet de commissie als een wezenlijke opdracht.

Voor zover hierin de relatie tussen onderwijs en kerk (met name in haar gestalte van hiërarchie) aan de orde is, lijkt er sprake van vervreemding, zorg en zelfs angst en wederzijds wantrouwen. Daar komt bij dat de kerk voor het onderwijs vaak een zwakke en soms zelfs afwezige en vreemde partner bleek in de afgelopen jaren, de kerk lijkt veelal een naar binnen gekeerde organisatie, waar nog maar weinig mensen werken of te vinden zijn, die zich met onderwijs bezighouden. Dit uit zich in het spreken van een verschillende taal in de kerk en op de school, wat de onderlinge communicatie bemoeilijkt. Het is de commissie overigens ook opgevallen dat er soms meer over elkaar, dan met elkaar gesproken werd. Het klimaat dat nodig is voor een ontspannen en open gesprek, dat voor welke invulling dan ook van de toekomstige verhouding tussen kerkgemeenschap en katholiek onderwijs een noodzakelijke voorwaarde is, bleek simpelweg afwezig.

Voor de commissie laten deze reacties zien dat er momenteel binnen de NKSIR bij de diverse lidorganisaties niet voldoende draagvlak en -vooral- onderling vertrouwen is om nu al verreikende wijzigingen door te voeren en gezamenlijk vorm te geven aan nieuw beleid. Er is een tendens om de vragen waar we mee te maken hebben in het onderwijs vooral te bezien vanuit het eigen belang en de vraag van de organisaties 'hoe te overleven'. Dat is jammer, maar soms ook wel begrijpelijk: er verandert veel en er staan posities op het spel.

Het is ook jammer, omdat de commissie de indruk heeft dat alle partijen zien hoe nodig het is om de betekenis van het katholieke onderwijs opnieuw te doordenken en het een nieuwe impuls te geven. Van geen der betrokken partijen heeft de commissie de boodschap gekregen dat we beter

kunnen stoppen met het werken aan een eigentijdse invulling van het katholieke onderwijs. Integendeel. Maar de commissie proefde ook veel onduidelijkheid en de behoefte aan discussie, inhoudelijke discussie. Een discussie over grondslagen, basisoriëntaties en het vormgeven van hoop. Die discussies zijn er, maar ze verlopen vaak moeizaam en ze vinden plaats in kwetsbare processen waarvan mensen wordt gevraagd veel van zichzelf te geven.

Er is realisme: Nederland is een steeds meer seculiere samenleving, religieus gedrag en religieuze behoeften manifesteren zich veel vaker anders dan we gewend waren en er zijn veel katholieke scholen waar het veel moed en creativiteit vereist om opnieuw te beginnen. Maar er is ook hoop: veel leerlingen hebben wel degelijk belangstelling voor geloof en religie, zij het in vormen die vragen om een aanpak die niet zonder meer beschikbaar is. Er moet dus veel gestudeerd en ontwikkeld worden, de vele mooie ervaringen die de commissie tegenkwam, verdienen het om vergeleken en bediscussieerd te worden. De commissie zag belangrijke broedplaatsen van vernieuwing, en was vaak onder de indruk hoe individuele leraren onvermoeibaar en geïnspireerd werken aan een eigentijdse invulling van katholiciteit. Diverse partners binnen de NKSР hebben, vaak ieder voor zich, belangrijke initiatieven genomen en veel tijd en energie geïnvesteerd. De samenhang en de samenwerking vielen daarbij soms minder op. Toch moet op die weg worden verder gebouwd. De inspirerende inhoud lijkt daarbij voorlopig een meer aantrekkelijke manier dan discussies over de bestuurlijke vorm. Het lijkt in een dergelijke context zeker nog te vroeg om een nieuwe vorm vast te leggen voor de onderlinge verhouding tussen onderwijs en kerk. Ook voor een vorm van landelijke organisatie waarin alle lidorganisaties van de NKSР betrokken zijn, lijkt de tijd nog niet rijp. Samen bouwen vraagt om fundamenten en vertrouwen: daaraan te werken heeft nu de eerste prioriteit.

De commissie meent dat het de komende tijd juist nodig zal zijn te werken aan het vertrouwen tussen de diverse partijen in het katholiek onderwijs om -gezamenlijk- wegen te zoeken naar de toekomst en die ook samen vorm te geven. In dit opzicht was de conferentie die de commissie op 4 april jl. belegde op Soeterbeeck belangrijk. Nadat de voorzitter van de verkenningscommissie de oorspronkelijke agenda en bijbehorende stukken met nadere voorstellen voor een dergelijke bestuurlijke vormgeving van de relaties tussen betrokken partijen opzij legde, kwam een moeizaam, maar eerlijk gesprek op gang. Veel deelnemers constateerden dat er voor het eerst in lange tijd open met elkaar was gesproken en desgevraagd bleek er bij de deelnemende vertegenwoordigers van de lidorganisaties een principiële bereidheid om met elkaar, dus ook met de kerk als wezenlijke partner in het katholiek onderwijs, door te gaan.

Acquis en uitgangspunten voor een verder gesprek

De oorspronkelijke opdracht van de commissie was om de relatie tussen kerk en onderwijs met het oog op de huidige omstandigheden in onderwijs en samenleving opnieuw te doordenken en een advies te geven over een vorm waarin deze verhouding ook voor de toekomst levensvatbaar kan

zijn. De commissie stelt vast dat voor vormgeving van katholiek onderwijs de band met de kerk als hoedster van de katholieke traditie van wezenlijk belang is en blijft. In die zin kan het katholiek onderwijs niet zonder kerk en geloofsgemeenschap. Maar over de precieze vorm van de relatie tussen geloofsgemeenschap en onderwijs kan en wil de commissie nu geen advies geven.

Wel geeft de commissie een aantal adviezen die erop gericht zijn het vertrouwen tussen kerk en katholiek onderwijs te stimuleren en de lidorganisaties van de NKS met elkaar en met de geloofsgemeenschap in gesprek te brengen rond inhoudelijke thema's. Om die adviezen kracht bij te zetten formuleert de commissie eerst een paar uitgangspunten die volgens haar wezenlijk zijn.

Acquis¹⁴

De commissie stelt vast dat er in de vergadering van Soeterbeeck overeenstemming was over een aantal zaken. Dat wil niet zeggen dat er geen verdere discussie nodig is, wel dat er een voldoende mate van 'common ground' is om die verdere gesprekken vruchtbaar te kunnen voeren. Het gaat dan om de volgende zaken:

- De tijd dat de katholieke school in Nederland een school was van, voor en door katholieken is voorbij. Katholiek onderwijs is meer en meer ook te zien als een dienst aan het onderwijs en de Nederlandse samenleving als geheel.
 - Het onderwijsveld is sterk in beweging. De komende jaren zullen nodig zijn om meer helderheid te brengen, ook in het bestuurlijke landschap.
 - Onderwijs en geloof horen samen, daarom is een voortgezet gesprek tussen kerk en de katholieke school gewenst. Een dergelijk gesprek veronderstelt een houding van dialoog. Een van de deelnemers aan het gesprek inspireerde de discussie in Soeterbeeck met een aantal belangrijke uitgangspunten voor zo'n dialoog, waarvan de waarde door alle deelnemers is onderschreven:
 - a. de partners staan erin met een bereidheid tot zelfkritiek
 - b. ze willen het goede in de ander zien
 - c. ze hebben het algemeen belang (the common good) op het oog.
- Een nieuwe vormgeving van de verhouding van school en kerk vraagt om horizontale verantwoording tussen de partners en om wederzijds engagement, en om het besef dat tijd nodig is, zeker in situaties waarin het inhoudelijke gesprek over de bedoeling van het katholieke onderwijs lange tijd was stilgevallen of uit de weg werd gegaan.
- Het katholiek onderwijs beschikt over diverse bronnen van inspiratie, ontleend aan de katholieke traditie. Kennismaking met, inzicht en verdieping in die bronnen kan doel en inhoud worden van vormingstrajecten voor betrokkenen in het katholiek onderwijs.

¹⁴ Acquis is te vertalen als verworvenheid. Het wordt in Europees verband gebruikt als Acquis communautaire (het geheel aan richtlijnen, verordeningen, jurisprudentie van de EU). Als nieuwe lidstaten moeten toetreden moeten ze als voorwaarde ook voldoen aan dit acquis. Voor onze commissie betekent het het totaal aan bevindingen tot nu toe en de uitgangspunten die we geformuleerd hebben als opmaat voor het verdere proces.

- a. Een bron van inspiratie voor katholiek onderwijs is gelegen in de katholieke sociale leer (solidariteit, subsidiariteit, menselijke waardigheid, het gemeenschappelijk goede (the common good)). Katholiek onderwijs heeft vooral toekomst als het zich verstaat als dienst aan de samenleving.
 - b. Een bron van inspiratie vormen ook de basisoriëntaties van het christelijk geloof, bijvoorbeeld zoals zij verwoord zijn in de beleidsnota *Bezield en zelfbewust* van de Nederlandse bisschoppen. Zulke basisoriëntaties raken de kern van het geloven. Ze betreffen vragen als
 - wanneer, hoe en waarom wij God ter sprake brengen of juist verzwijgen;
 - wat het leven, de dood en de verrijzenis van Jezus Christus te zeggen hebben;
 - wanneer en waar wij de gegevenheid van het leven (schepping, de ander als gave, genade, Geest) bemerken en hoe wij daarmee omgaan.
 - c. Een bron van inspiratie is ook besef van de waarde van katholiciteit (communiceren als deel van een geheel, verbondenheid door de tijd heen en met velen van overal).
- De katholieke school valt niet samen met de kerk. De eerste verantwoordelijkheid voor het onderwijs en de identiteit ligt bij bestuur, schoolleiding en docententeam.
 - De kerk valt niet samen met de hiërarchie, de hele geloofsgemeenschap hoort bij de kerk. In die zin hoort ook de school bij de kerk.
 - De school heeft een *mission statement* en een schoolplan. Hierin komt in een katholieke school ook de levensbeschouwelijke identiteit van de school tot uiting. Die uit zich in zaken als een evangelisch gefundeerd mensbeeld (relationeel mensbeeld, menselijke waardigheid, gemeenschapsbesef), maar ook in zaken als sfeer en in allerlei activiteiten, zoals vieringen rond de christelijke feestdagen. Ook hier biedt *Bezield en zelfbewust* oriëntaties voor concretisering, daarnaast zijn belangrijke aanknopingspunten te vinden in de onlangs door de Katholieke bond voor Voortgezet Onderwijs (KBVO) uitgebrachte discussienota 'Katholieke scholen: het vertrouwen waard'.
 - Het is goed dat er met een zekere regelmaat een dialoog over het schoolplan plaatsvindt waarbij naast schoolleiding, bestuur en team ook anderen betrokken zijn. Op het niveau van de school is het bestuur eindverantwoordelijke, maar in een gesprek over de identiteit hebben bijvoorbeeld ook de ouders en de geloofsgemeenschap een plaats. Op deze wijze is het mogelijk een gezamenlijke verantwoordelijkheid voor het onderwijs te realiseren.
 - De geloofsgemeenschap kan van de katholieke school een aantal zaken vragen:
 1. Overdracht van kennis van het katholieke geloof, tradities en cultuur.
 2. Aandacht voor het ontwikkelen van een levensbeschouwelijke habitus.
 3. Voor leerlingen (en ouders) die daar om vragen een aanbod realiseren op het terrein van het katholieke geloof.
 - De kerk zal zich ook daadwerkelijk dienen te engageren met de school door het bieden van momenten van inspiratie.

Hoe nu verder: adviezen van de commissie

De commissie beschouwt bovenstaande uitgangspunten als een wezenlijke en vruchtbare basis voor het verdere gesprek, en was bemoedigd om te zien dat de in Soeterbeeck aanwezige partijen zich voor een dergelijk gesprek willen engageren. Een advies over de toekomstige vormgeving van de verhoudingen wil de commissie zoals gezegd nu niet geven, maar zij adviseert wel om op korte termijn een serie gesprekken te beginnen, waarbij de verantwoordelijkheid voor een nog op te stellen, open agenda van onderwerpen, die moeten worden besproken, nadrukkelijk als een gedeelde verantwoordelijkheid moet worden gezien.

De commissie meent dat het mogelijk is op grond van een vijf- à zestal conferenties, voorbereid in samenwerking met elk der betrokken geledingen aan de hand van korte dialoogdocumenten die de discussie voorbereiden, te komen tot een verdere verdieping en nieuwe consensus. Zonder die discussie, verdieping en consensus is het niet zinvol, want onmogelijk, te komen tot een nadere bestuurlijke vormgeving van verhoudingen. De commissie stelt voor om dit najaar te beginnen met die gesprekken. Zij stelt zich voor de organisatie daarvan desgewenst beschikbaar, en wil over de precieze vormgeving en inhoudelijke voorbereiding daarvan desgewenst verder overleg voeren. Het is nadrukkelijk niet de bedoeling van de commissie op die manier een eindeloos proces op gang te brengen zonder heldere markeringen: uiterlijk in het voorjaar van 2010 zouden conclusies moeten worden getrokken. Dat lijkt de commissie ook een goed tijdstip nadere voorstellen voor een bestuurlijke vormgeving van bedoelde verhoudingen en voorzieningen af te ronden. De keuze voor voorjaar 2010 laat zien dat er tijd nodig is, maar ook dat die tijd niet eindeloos is. Het onderwijs staat momenteel hoog op de maatschappelijke en politieke agenda, in die context is het geboden slagvaardig te zijn en het belang van katholiek onderwijs voor de komende tijd te laten zien.

De commissie stelt zich (zie verder) beschikbaar om het proces dat in Soeterbeeck in gang is gezet op gang houden en waar nodig op gang te brengen. We denken aan:

1. Een aantal gesprekken op lokaal (diocesaan?) niveau naar het voorbeeld van het Rotterdamse rectorenoverleg in het katholiek VO.
2. Een serie Soeterbeeckconferenties waar los van de gebruikelijke NKSR-agenda met elkaar gesproken kan worden rond inhoudelijke thema's. Voor de invulling van die gesprekken doet de commissie in bijlage 1 een aantal inhoudelijke suggesties. Verder overleg over die inhoud en de wijze van voorbereiding is nodig.

De commissie brengt verder de volgende aandachtspunten onder de aandacht van de opdrachtgevers van de commissie:

- Het niet weggooien van het tussenrapport en de ideeën van de commissie voor de relatie tussen kerk en onderwijs en het huis voor het katholiek onderwijs (inclusief de gedachten van de besturenbonden daaromtrent). Het beeld van een koelkast wordt vaak gebruikt om ideeën te parkeren, hier moet dat beeld serieus worden opgevat als: nog

even bewaren. De houdbaarheidsdatum van die eerdere gedachten is volgens de commissie nog niet verstreken, maar het is te vroeg om er mee aan de slag te gaan.

- De besturenbonden hebben (in Soeterbeeck) aangegeven dat zij bereid zijn de middelen die met de erkenningstaak binnen de NKSR verbonden zijn nog enkele jaren te financieren (c.q. de daarvoor benodigde middelen te innen bij de bij hen aangesloten scholen). De commissie waardeert dat zeer. De financiering van die kerntaak van de NKSR is dus gegarandeerd: dit is van belang om praktisch de ruimte te hebben het door de commissie geformuleerde voorstel om de komende jaren tot gesprekken te komen, maar formeel nog geen nieuwe structuur af te spreken, mogelijk te maken.
- NKSR: de conclusie in Soeterbeeck was dat de NKSR in zijn huidige vorm onvoldoende functioneert, en dat de werkzaamheden die moeten worden verricht op een andere manier vorm moeten krijgen. De commissie adviseert de huidige NKSR in een waakstand te zetten. Het is echter van belang dat er in de bestuurlijke verhoudingen geen vacuüm ontstaat. De commissie stelt voor om wanneer op 1 januari 2009 de huidige voorzitter vertrekt een onafhankelijke nieuwe voorzitter te benoemen, die in de interimperiode voldoende krachtig en onafhankelijk leiding kan geven, zowel met het oog op de politiek-maatschappelijke ontwikkelingen als met het oog op het door de commissie voorgestelde proces. Voor de interimperiode zal de voorzitter van de NKSR met een kleine agendacommissie leiding geven aan het platform van lidorganisaties van de NKSR. De toekomst van de NKSR als platformorganisatie voor het Nederlandse Katholieke onderwijs is in een later stadium weer deel van de beraadslagingen en gedachtevorming.

De commissie is, mocht U als opdrachtgevers daaraan behoefte voelen, bereid de komende tijd te functioneren als een commissie die op basis van de hierboven beschreven analyse en de daarop volgende uitgangspunten een inhoudelijke agenda voor gesprek uitwerkt. De commissie zou dan feitelijk functioneren als een bijzondere commissie die door NKSR en bisschoppenconferentie wordt belast met het doen uitvoeren van de voorstellen die zij in deze brief neerlegt.

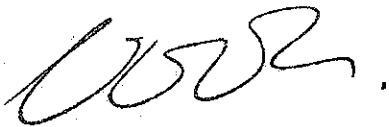
De commissie heeft op grond van de gevoerde gesprekken een aantal suggesties voor belangrijke thema's die mogelijk onderwerp kunnen zijn van de door de commissie voorgestelde Soeterbeeckconferenties. De commissie geeft ze (in een bijlage bij deze brief) hier bij wijze van voorbeeld, en wil een definitieve formulering van de agenda als onderwerp van een eerste Soeterbeeckoverleg agenderen. Over de precieze samenstelling en inrichting van die conferenties (deelnemers, onderwerpen, inhoudelijke voorbereiding) zou zoals gezegd nader overleg gewenst zijn.

Slot.

Bij de installatie van de verkenningcommissie heeft de commissie bij monde van haar voorzitter een aantal belangrijke motivaties gegeven waarom de commissie samen met U allen wil werken aan een nieuw elan in het katholieke onderwijs in Nederland. De commissie meent dat katholiek onderwijs niet alleen van gisteren, maar ook van morgen is. Juist in onze tijd liggen er belangrijke kansen om een kruidig verschil te maken, en een belangrijke bijdrage te leveren aan de Nederlandse samenleving. Een katholieke school is een gemeenschap die weet en leert dat je vrijheid niet neemt, maar die weet dat je vrijheid ook krijgt en geeft. Een gemeenschap die weet dat zin niet zozeer wordt gegeven, maar dat je die ook ontvangen mag. Die weet dat jonge mensen moeten worden gevormd tot verantwoordelijke personen, die in betrokken burgerschap en zorg voor elkaar een beslissend verschil kunnen maken in de samenleving. Een gemeenschap die zich nooit afgesloten weet van de bron, maar die natuurlijk de ruimte krijgt om, desnoods een stukje stroomafwaarts, een eigen positie in onze samenleving te zoeken. Een gemeenschap die zich oriënteert op de kern: liefde, zorg voor elkaar, menselijke waardigheid, solidariteit, gemeenschapswerking. Een gemeenschap die niet compromisloos opgaat in de moderne samenleving, maar een die daar kritisch tegenover durft te staan. Een gemeenschap die leert en weet dat precies dat de echte opdracht van het Evangelie is.

In die geest heeft de commissie de afgelopen tijd gewerkt, als gast temidden van bestaande structuren en verhoudingen. Wij bieden graag aan daar nog een tijdje mee door te gaan. Het is aan U om te zeggen of U daarvoor mogelijkheden ziet en daarvoor de ruimte wil geven.

Namens de commissie Verkenning Katholiek Onderwijs,

Wim van de Donk, voorzitter.